

Villa Giacomina, Lidköping

Historia, nutid, framtid

Hanna Gustafsson, 2010
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
30 hp, avancerad nivå E
Landskapsarkitektprogrammet, Alnarp
Sveriges lantbruksuniversitet

Villa Giacomina, Lidköping - historia, nutid, framtid

Villa Giacomina, Lidköping – history, present, future

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Hanna Gustafsson

Handledare: Kjell Lundquist, Landskapsarkitektur, LTJ-fakulteten, SLU

Examinator: Eivor Bucht, Landskapsarkitektur, LTJ-fakulteten, SLU

Biträdande examinator: Karl Lövré, Landskapsarkitektur, LTJ-fakulteten, SLU

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad E

Huvudområde: Landskapsarkitektur

Kurstitel: Examensarbete för landskapsarkitekter

Kurskod: EX0375

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2010

Omslagsbild: Hanna Gustafsson, oktober 2010

Nyckelord: trädgårdshistoria, restaurering, förvaltning, engelsk park

Keywords: garden history, reconstruction, maintenance, 18th century park

Förord

Under landskapsarkitektutbildningen har kurserna i trädgårdshistoria 1 och 2 och trädgårdsrestaurering varit de som riktigt fångat mig och varit några av de mest intressanta. Jag valde att arbeta med parken vid Villa Giacomina efter att ha blivit presenterad för anläggningen av Inger Ernstsson, trädgårdsarkeolog, Göteborg. Slutprodukten av detta arbete presenteras här som ett examensarbete inom område landskapsarkitektur, SLU Alnarp, Arbetet motsvarar 20 högskolepoäng på E-nivå.Handledare har varit landskapsarkitekt och agronomie doktor Kjell Lundquist.

Ett stort tack till Evalena Öman, landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret Lidköpings kommun, för ett stort stöd i arbetet och för att hon alltid funnits till hands för att svara på e-brev. Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare Kjell Lundquist för visat engagemang och ett stort stöd under arbetets gång. Tack också till Bengt Andersson, Kjell Magnusson, Hasse Leibel och Eva Danielsson för värdefull muntlig information.

Jag vill också tacka personalen i kommunarkivet i Lidköping och faktarummet på Västergötlands museum för hjälp och så vill jag tacka Kolbjörn Waern och Bengt Andrén som låtit mig ta del av deras arbete med parken på 1980-talet.

Sist men inte minst vill jag tacka Ann-Sofi Jakobsson och Annika Strömberg för stor hjälp med korrekturläsning och alla andra som under den här tiden hjälpt mig på olika sätt.

Göteborg 6 maj 2010

Hanna Gustafsson

Sammanfattning

Villa Giacomina med park ligger 5 kilometer norr om Lidköping i ett område som idag nästan har vuxit ihop med själva staden. Detta examensarbete behandlar Villa Giacominas historia ur ett park- och trädgårdsperspektiv, miljöns innehåll idag i avseende vegetation och fasta strukturer, samt presenterar ett koncept till framtida bevarande, vård, restaurering och förnyelse. I ett eget kapitel beskrivs även översiktligt parkens användning genom århundradena.

År 1979 i samband med att Lidköpings kommun tog över förvaltningen av parken byggnadsminnesförklarades Villa Giacominas park.

I parken har varje tid och person satt sin prägel, därför kan man använda Villa Giacomina som ett titthål för att förstå trädgårdshistorien i Sverige från sent 1700-tal och in på 2000-talet. I fallet med denna park, och det ibland bristfälliga faktaunderlaget, är det också intressant att göra det omvända, att genom trädgårdsarkeologiska spår och vad som finns bevarat från andra parker ifrån samma tid fundera kring om det kanske kan ha varit så även på Villa Giacomina.

Parken växte fram under sent 1700-tal och dess placering styrdes av landskapets utformning, det sluttande läget ner mot Kinnevikens, den kuperade marken och beståndet av gamla träd. Parken var till en början ett eremitage för Claes Julius Ekeblad, pensionerad hovman från Gustav III:s hov. Claes Julius Ekeblad hade vuxit upp på Stola säteri och efter ett liv i Stockholm flyttade han hem till Västergötland och valde här att leva ett liv i samklang med naturen. Parken vidareutvecklas efter hans död 1812 av Gustaf Piper, till en anläggning av en striktare stil, inspirerad av Italien med klippta häckar och en ny huvudbyggnad i klassicistisk stil. Under andra hälften av 1800-talet fick parken förfalla. Det skulle dröja till 1910-talet, då Rudolf Abelin kom till Villa Giacomina, tills parken återigen fick en ägare som renoverade byggnaderna. Det arbete som Abelin utförde i parken finns inte bevarat i ritningar men på samtida foton ses en trädgård som på många vis påminner om Abelins andra samtida anläggningar med en tydlig mittaxel, en fin övergång i form av en rododendrondal mellan den lummigare parken och den strikta trädgård som han planerat runt huvudbyggnaden. Ytterligare exotiska trädslag placerades runt om i parken. Detta skedde på 1910-talet. På 1930-talet skedde ytterligare en renovering av park och huvudbyggnad, då bland annat två verandor togs bort från huvudbyggnadens båda fasader.

Parken innehåller från 1940-tal och fram till det att kommunen tar över förvaltningen 1979 av en och samma familj, familjen Danielsson. I samband med att Lidköpings kommun 1979 tog över förvaltningen av parken byggnadsminnesförklarades Villa Giacominas park.

Vid Villa Giacomina finns det idag flera kulturhistoriska värden, men också viktiga biologiska och rekreationsvärden. Här finns en intressant vegetation med flera äldre träd och spår av tidigare strukturer. Några exempel är alléerna, de äldre inhemska och exotiska träden och buskarna och samspelet mellan trädgård och bebyggelse. När parken gick från att vara i privat förvaltning till att bli en allmän park växte antalet besökare och användningen av

parken förändrades. Detta blev än mer tydligt då Lidköping under åren 1980-2000 växte och parken omringades av villabebyggelse. Parken och trädgården är idag åtskiljda och rörelsemönstren i parken har förändrats.

Inventeringen av parken presenteras via växtlistor, fotografier, skisser och skriftliga redogörelser.

Efter en analys av parkens värden och de problem som idag finns rörande sammanhang, allmännyttan och mångfald, presenteras ett förslag till övergripande riktlinjer och åtgärder. Det beslutsunderlag som presenteras syftar till att lyfta fram de kulturhistoriska värden i parken som idag har hamnat lite i skymundan för de rekreativa värdena och att värna de biologiska värdena som framför allt finns i att det i parken växer ett antal mycket gamla ekar på vilka rödlistade lavar har sin hemvist.

Det som är viktigast i parken idag är att förtydliga det som finns idag, att låta parken behålla sina estetiska värden genom att fylla i alléer, behålla strandlinjen öppen och tydligt och medvetet skilja på öppet och slutet. En annan viktig faktor för förståelsen av parken är att kontakten mellan huvudbygganden och den omgivande parken inte helt bryts utan finns kvar i vart fall visuellt i form av siktlinjer.

Summary

The park of Villa Giacomina is located 5 kilometer north of Lidköping. The city itself has today spread and almost surrounds the park. This master thesis focuses on the history of Villa Giacomina through a garden perspective. What the environment contains today as far as vegetation and built structures are concerned – as well as a concept for future conservation and restoration. The first chapter deals with the use of the park through the centuries. In 1979, when the responsibility and management of the park were taken over by the city of Lidköping; it also became an historic listed building.

In the park each person and era has left their imprint; it is therefore possible to use Villa Giacomina as a looking glass to understand the garden history in Sweden from the late 18th century into our time, the early 21st century. In this case, with Villa Giacomina, and the from time to time insufficient data basis, it is also interesting to do the opposite. That is to analyze through garden archeological traces and what is maintained in *other* parks from the same period, if there might be resemblances with this park of Villa Giacomina.

The park was constructed in the late 18th century and the location was controlled by the topography and the slope against the lake Vänern and the bay of Kinnekulle, the hilly ground and the number of old trees. The park was built as a part of a hermitage of Claes Julius Ekeblad, a retired member of the court of King Gustaf III. Growing up at the nearby manor Stola, Claes Julius Ekeblad moved back to Västergötland for a life in harmony with nature.

In 1812, after the death of Claes Julius his nephew Gustaf Piper, inspired by Italy, develops the park towards a stricter park with cut hedges and a new classic style main building.

During the late 19th century, the park declined and was not restored until the second decade of the 20th century when the manor had a new owner who renovated the buildings and hired the garden architect Rudolf Abelin to do the gardens. The work of Abelin is not conserved in drawings but in contemporary photos a garden reminding a lot of Abelin's other gardens from the same time can be seen. There is a clear symmetric axle, a nice subtle transition formed as a rhododendron valley between the strict garden, surrounding the building and the leafy park. Exotic trees were also placed on different locations in the park. Abelin's work at Villa Giacomina was made in the 1910s.

In the 1930s the park and the main building was again renovated, when among other reparations the two verandas on the both facades of the main building were removed. The ownership of the park is in the same family Danielsson from 1940 to 1979 when the municipality assumes the responsibility of the park.

Today Villa Giacomina and its surroundings possess high values as far as cultural history is concerned, but also represent important biological and recreational values. There is a vegetation with several old trees and traces of earlier constructions; alleys, exotic trees and the interplay between the garden and the houses.

Today, as a public park, the numbers of visitors put the park in a new situation. The inventory is presented as lists of plants, photographs, sketches and written reports. After an analysis of the values of the park and the problems of today with biodiversity and the context of the park, a proposal for the over-all guidelines and measures follows. These guidelines emphasize to a great extent the historic values as these have been slightly overshadowed by the recreational values lately, but we also seek to protect the biological values of which the most important is the old trees and their capacity of house holding very rare lichens.

The most important in the maintenance of the park today and for the future is to clarify the existing structures; to maintain and strengthen the aesthetic values by filling in missing trees in the alleys; to keep the shoreline open and clear and with awareness divide the open areas from the closed. Another important factor in understanding the park is the contact between the main building and the surrounding park, this contact must not be entirely erased but exist at least as a visual bound.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Summary	6
1. Inledning	11
Mål.....	11
Syfte.....	11
Avgränsningar.....	11
Material och metoder	12
Litteratur	12
Arkiv.....	13
Muntliga källor	14
Metod för kulturhistorisk värdering och disposition	14
Nomenklaturfrågan	15
2. Villa Giacomina -parkens historia.....	16
Tiden fram till 1790	16
Eremitaget vid Jerneväg	18
Den engelska parken vid Stola	20
Samtidens Lidköpingsbygd	21
Den gustavianska tidens parkideal	22
Villa Giacomina som park på 1700-talet	23
Det tidiga 1800-talet	25
Jerneväg blir Villa Giacomina	28
Parkens utveckling under åren 1900-1931.....	36
Rudolf Abelin på Villa Giacomina	36
Parken under 1930-40-tal	41
Förändringar under senare tid	44

3.Villa Giacomina -parken idag.....	46
Parken runt lusthuset	48
Området kring bäckravinen.....	49
Stranden	52
Parken mot Skogshyddan	54
Trädgården	55
Entréerna.....	58
Alléerna	60
Gångarna	63
Analys av Villa Giacominas värden	66
Villa Giacominas kulturhistoriska värden	66
Värderingsdiskussion.....	66
Rekreativa värden för dem som vistas i parken	71
Biologiska värden	72
4.Villa Giacomina - framtid.....	73
Målsättningsdiskussion	73
Begrepp vid bevarande av historiska parker och trädgårdar:.....	73
Mål för bevarandet av Villa Giacomina	75
Översiktliga mål.....	75
Beslutsunderlag för att bevara Villa Giacominas värden	84
Åtgärder för parkens entréer	84
Åtgärder för att behålla och förbättra parkens siktlinjer	85
Åtgärder för området runt bäckravinen.....	85
Åtgärder för att bevara parken mot Skogshyddans värden	86
Åtgärder för att bevara parken runt lusthusets värden	86
För att tydliggöra skillnaden mellan öppet och slutet i parken	87
Åtgärder för att uppfylla strandens mål.....	89
Åtgärder för att uppfylla trädgårdens mål	89

Diskussion	90
Metoddiskussion	90
Framtidsdiskussion	91
Slutord	93
Källor och litteratur	95
Otryckta källor	95
Arkiv.....	95
Muntliga källor	95
Tryckta källor och litteratur.....	96

Bilagor

Bilaga 1: Ägarlängd för Villa Giacomina

Bilaga 2: Släktlängd för släkterna Ekeblad, Piper och Mörner

Bilaga 3: Inmätning från 1812

Bilaga 4: Inmätning från 1917

Bilaga 5: Inmätning från 1931

Bilaga 6: Florensdeklarationen

Bilaga 7: Landmärken i parken

1. Inledning

Mål

Målet är att teckna *Villa Giacominas och dess park- och trädgårdsanläggningars historia*, genom att inventera, tolka och förstå platsens förutsättningar och de kvalitéer som finns, kulturhistoriskt och biologiskt, för att sedan upprätta ett *beslutsunderlag* att använda vid fortsatt underhåll och framtida restaurering av miljön, för att därmed säkra ett översiktligt mål för anläggningen; att den blir väl omhändertagen och bevarad enligt de förslag jag lägger fram.

Syfte

Syftet med arbetet är att 1) ta fram ett *beslutsunderlag* och 2) *träna* mina färdigheter att arbeta enligt *Florensdokumentets* 15:e artikel med en anläggningshistorik, historisk källforskning, författande av en äldre trädgårdsanläggnings historia och upprättande av ett underlag för värdering, målsättning och diskussion angående en historisk parks framtida vård och bevarande, och 3) ytterligare sätta mig in i *restaureringsproblematiken* och *värderingsdiskussionen* som finns kring äldre parker och trädgårdsmiljöer.

Frågeställningar som ska hjälpa mig i arbetet är:

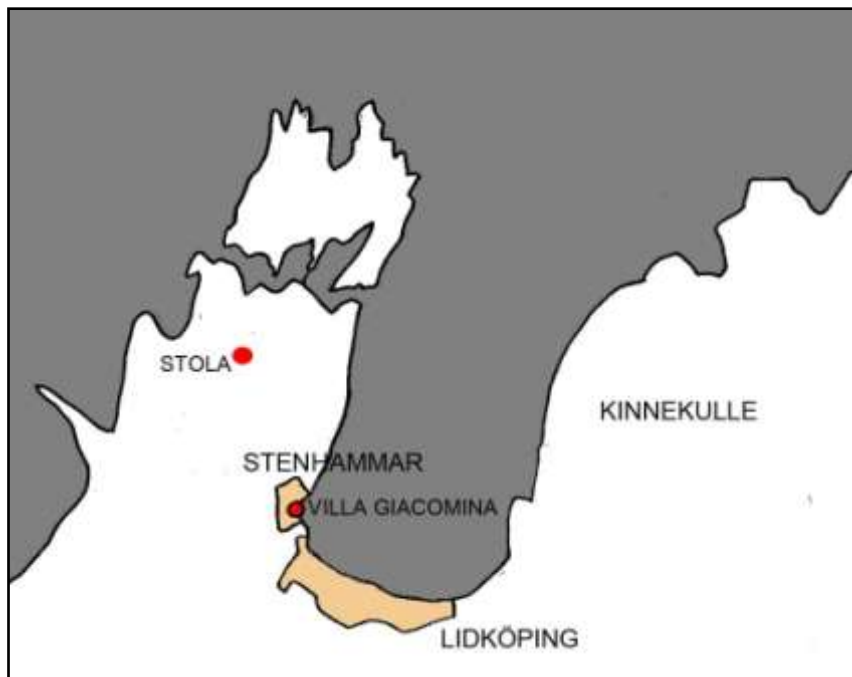
- Hur har Villa Giacominas park gestaltat sig från det sena 1700-talet fram till idag?
- Vilket källmaterial finns bevarat?
- Vad finns bevarat av äldre strukturer, vatten, växter och byggnadselement, i själva parken?
- Vilka kulturhistoriska, arkitektoniska och biologiska värden finns i parken idag?
- Vilka åtgärder är nödvändiga i syfte att bevara, vårda och restaurera parken – och varför?

Avgränsningar

Den *geografiska* avgränsningen har jag valt att göra där parken så att säga tar slut, denna är relativt tydlig och utgörs av Vänerns strandlinje och omkringliggande bostadsområden och vägar (fig. 3)

Historiskt har jag valt att lägga tonvikten på att beskriva perioden från det att Claes Julius Ekeblad kom till Järneväg 1791 och fram tills idag.

Arbetet handlar framförallt om själva anläggningen Villa Giacomina. Jag har därför valt att endast beröra de delar av stamgodset Stola på Kålland (fig. 2) som direkt anknyter till just Villa Giacomina i form av referenser eller när man kan se att det till Villa Giacomina lånats idéer om utförande eller direkta byggelement.

Figur 2 Området runt Kinnevik, Villa Giacomina ligger 5 kilometer norr om centrala Lidköping . Stola säteri, släkten Ekeblads stamgods ligger ca 15 kilometer norrut på Kålland. Tvärs över Kinnevik från Villa Giacomina ligger Kinnekulle.

Material och metoder

I detta arbete har gått åt till att söka material, för att på ett väl underbyggt sätt kunna klarlägga Villa Giacominas historia. Jakten på detta material har pågått i bibliotek, arkiv och museum och på plats, i parken, på egen hand och tillsammans med Lidköpings kommuns landskapsarkitekt Evalena Öman. Till detta ska läggas information från intervjuer med människor som på olika sätt har anknytning till platsen, samt studier av liknande, samtida parker.

Litteratur

För att förstå Villa Giacominas historia och dess sammanhang har jag konsulterat böcker av skilda karaktär, böcker om Lidköpingsbygden och dess kulturmiljöer men också böcker om de engelska parkerna och 1700-talet. Böcker inom trädgårdshistoria och restaureringsproblematik har också bildat en viktig grund för förståelsen av varför en park som Villa Giacomina anlades och hur den ska förvaltas idag. Av dessa har Magnus Olausson *Den engelska parken i Sverige under gustaviansk tid* från 1993 varit särskilt viktig liksom Fredrik Magnus Piper *Beskrifning öfver Idéen och General-Plan till en Ängelsk Lustpark* från 1811-12, samt examensarbeten från SLU som Katarina J. Henrikssons om Johannishus i Blekinge, *Johannishus- historia, nutid och framtid*.

Arkiv

För förstahandskällor har ett antal arkiv i Göteborg, Lidköping och Stockholm besökts. Utdelningen har dock varit mager; Villa Giacomina håller sina hemligheter i säkert förvar. Kanske har det inte funnits så ritningar från den park som Claes Julius Ekeblad lät anlägga på 1790-talet. Möjligen ligger det fortfarande ritningar utförda av CC Gjörwell utforskade i ett arkiv någonstans.¹

Av Rudolf Abelins arbetsmaterial för hans arbete med Villa Giacominas trädgård och eventuellt med parken under tidigt nittonhundratalet finns inget bevarat. Det kan ha sin grund i att Abelin sällan arbetade med planer utan istället befann sig ute i den aktuella trädgården och flyttade runt föremål och människor som fick försöka föreställa buskar och träd innan han bestämde parkens utformning.² Det är således möjligt att det aldrig funnits någon plan över de förändringarna som skedde för Rudolf Abelins hand på Villa Giacomina.³

Det arkiv som framför allt har innehållit något av intresse är Nordiska museets arkiv i Stockholm. Där finns det så kallade Herrgårdsarkivet som innehåller det samlade materialet av en inventering av Villa Giacomina från 1931 har funnits tillhands. Det innehåller fotografier, en skriftlig beskrivning och en inmätning. Kartan, som är gjord efter inmätningen liknar dock i väldigt hög utsträckning den som är gjord 1917 och som finns i Göteborgs stadsmuseums arkiv på Hisingen. Hur korrekt kartan från 1931 kan ifrågasättas då den är alltför lik den från 1917. Det förefaller märkligt att inget skulle hänt i parken under dessa år. Men som helhet, fotografierna från 1931 och inmätningarna från 1917 och 1931, ger fotografier i herrgårdsarkivet och inmätningen en samlad bild av parken. Inmätningen från 1812 ger en tydlig bild av de olika delarna i parken men visar inga detaljer eller enskilda träd.

Andra källor där man letar i arkiv är kassaböcker, ekonomiska redovisningar och inventeringar av bohag. Vad gäller Villa Giacomina finns det efter ett antal olika ägare inte något samlat arkiv, Villa Giacomina och dessförinnan Jerneväg var länge en del av det från början De la Gardieska godscomplexet, som inrymde stora egendomar som Mariedal utanför Götene och Läckö och Lindholmen på Kålland, handlingar rörande dessa egendomar finns spridda i arkiv över Sverige. En del finns i det i den så kallade De la Gardiska samlingen på Lunds Universitetsbibliotek, bland annat en plan av Lindholmen av CC Gjörwell från 1792, nästan exakt samtida med det att parken anlades på Villa Giacomina, dåvarande Jerneväg.

Det som upphittats, undersökts och analyserats av kartmaterial om Villa Giacomina är från inventeringarna åren 1812, 1917 och 1931, alltså inte planer på en parkanläggning av en arkitekt. Detta gör dem säkra som källmaterial; det finns här ingen som har ett intresse i att framställa parken som mer storslagen än den senare skulle bli. Men detta samtidigt en brist då

¹ Ett arkiv där det skulle kunna finnas information om parkens uppkomst som jag inte har haft möjlighet att besöka är det Ekebladska arkivet på handskriftenheten, Kungliga Biblioteket i Stockholm. I denna brevsamling skulle det kunna finnas information om parkens innehåll.

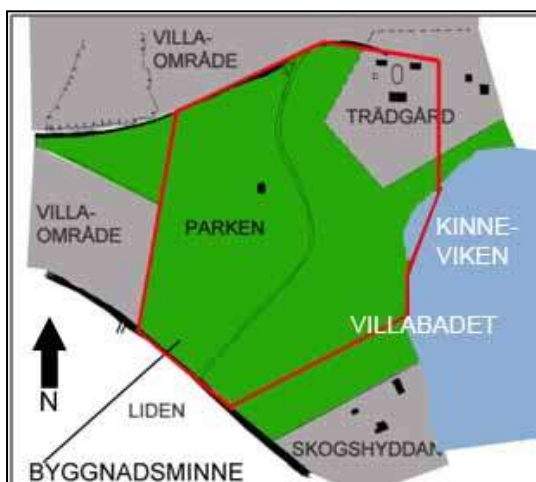
² Waern s. 139

³ Kolbjörn Waern sa att han vid ett tillfälle fått möjlighet att gå igenom ett antal av Abelins ritningar hos Abelins döttrar och att han, Kolbjörn, skulle ha reagerat om han hittat ritningar från Villa Giacomina, då han vid tillfället var bekant med anläggningen.

kartorna inte heller visar ambitioner och vilka tankar som funnits bakom de olika elementen i parken, vilka som betonats och särskilt framställt i en ritning. I en inmätning hamnar ju också parkens alla delar i samma ”lager” och går inte att datera annat än att man kan konstatera att de fanns på plats det aktuella årtalet.

Muntliga källor

För att förstå parken som helhet och den känsla och karaktär den haft under nittonhundratalet har de muntliga källorna varit ovärderliga. De ger en förklaring till mycket av det som jag har hittat i parken i form av t.ex. fundament och uppgift om byggnaders ålder. Bengt Andersson, som är uppvuxen på Liden och minns parken från 1940-talet och Kjell Magnusson som är

Figur 3 Parkens omgivning idag. Omringad av villaområden och med Skogshyddan, Missionskyrkans kursgård i söder. Nästan hela parken är byggnadsminnesförklarad sedan 1979

uppvuxen i den östra flygeln på Villa Giacomina, har varit särskilt viktiga informanter. Också Evalena Öman och Gösta Nilsson, landskapsarkitekt respektive stadsträdgårdsmästare på Lidköpings kommun, har bidragit med information om hur parken förvaltas idag.

Fältarkeologiska undersökningar

För att komplettera vad som finns dokumenterat av parkens olika historiska skeden i fotografier, kartmaterial och text har studier av vad som finns

kvar av detta i den faktiska anläggningen idag, en såkallad inventering i fält, genomförts i Villa Giacominas park och finns beskriven i arbetet under rubriken *Parken idag*. I denna undersökning har en viktig gångvägs sträckning lokaliserats och försök till att hitta andra gångar med stickor gjorts utan framgång. Trädbeståndet har inventerats i fråga om arter och olika individers ålder. Då faktaunderlaget från vissa perioder i parkens historia är bristfälligt har en del strukturer inte haft någon dokumenterad funktion. I dessa fall har spekulationer kring huruvida dessa element kunnat härledas till olika tider med förklaring från andra parker legat nära till hands. För dessa perioder har jag använt mig av tillvägagångssättet att söka dra slutsatser om Villa Giacomina utifrån information som finns tillgänglig om andra parker från samma tid. Detta är viktigt för förståelsen av parkens historia utgör inte något underlag för en restaurering.

Metod för kulturhistorisk värdering och disposition

För att analysera och presentera Villa Giacominas värden har Axel Unnerbäcks metod använts.⁴ För förståelsen av ordningen vid upprättandet av ett beslutsunderlag har *Delar ur Tågordning för Malmös parker* iakttagits.⁵

⁴ Unnerbäck, A. 2003 s. 24-25

⁵ Jacobsson, Lundquist, Pluntke, Romberg 2001

Nomenklaturfrågan

Jerneväg hette platsen när Claes Julius Ekeblad här anlade sin park, i vissa sammanhang stavas det Järneväg. Det nuvarande namnet Villa Giacomina används för första gången 1820 men även efter det är det ibland att platsen benämns som Jerneväg. I denna uppsats används namnet Villa Giacomina, förutom då platsen beskrivs i direkt anslutning till Claes Julius och tiden fram till 1820.

2. Villa Giacomina -parkens historia

Villa Giacomina med sin park ligger i brytpunkten mellan den platta Västgötslätten och det mer kuperade Kålland. I gränsen mellan det stora inlandet och det stora innanhavet Vänern ligger det på en liten höjd och blickar ut över Kinnekulle.

Landet runt om Lidköping har genom historien varit trädfattigt och kalt. Trädbristen har bidragit till att all bebyggelse länge var låg och att det var svårt att hägna in djur. På denna slätt var det endast adeln som hade råd att spara träden och runt Ekeblads gods Stola på Kålland (fig. 2) växer det små lundar. Villa Giacomina med sina stora, gamla lövträd är inte bara unik idag utan har också varit en mycket speciell plats genom århundradena. Fram till mitten av nittonhundratalet låg parken på landet, men i samband med att Lidköping och Sverige industrialiserades under 1900-talet växte en ny klass och nya boendeformer fram. Lidköping växte och fick nya områden av småhus norrut längs med Vänerns strand och Villa Giacomina omringades allt mer av bebyggelse. Efter ett halvt sekel var det under de första åren på 2000-talet dags för det sista steget, då parken helt, utom i en smal remsa utmed vattnet i nor. Idag ligger parken som en grön lämning av en svunnen tid och med sina ekar, sina alléer och sitt exotiska namn.

Figur 4 Porträtt av Claes Julius Ekeblad från hans ungdomsår i Paris (Konstnär Monpeurt, 1767)

Tiden fram till 1790

Från mitten av 1600-talet och fram till att släkten Ekeblad tog över området vet man att släkten Lillie ägde den plats som senare skulle bli Villa Giacomina. Området gick vid denna tid under namnet Jerneväg, troligtvis för att järn som skeppades över Vänern från Värmland sattes i land här.⁶

Släkten Ekeblad kom från Dalarna och namnet Ekeblad uppstod då Anders Hansson tog det efter ekbladen i sin släkts vapensköld.⁷

Sedan 1500-talet ägde släkten Ekeblad godset Stola på Kålland, femton kilometer norr om Lidköping (fig 2). Då Claes Ekeblad d.y. gifte sig med Eva de la Gardie 1741 tillgodogjorde de sig även egendomarna Jerneväg, Lindholmen och Mariedal.

Eva de la Gardies mor var Hedvig Catharina Lillie. Eva de la Gardie blev med tiden den första kvinnliga medlemmen i Kungliga vetenskapsakademin. Deras äldsta barn och enda son Claes Julius Ekeblad (1742-1808), som skulle komma att bli den siste ättlingen i den gren av den Ekebladska ätten som bodde på Stola, föddes till ett liv i Sveriges högadel. Han växte upp på Stola säteri.

Stola, beläget i Strö socken på Kålland, är en egendom med medeltida anor. Släkten Ekeblad bodde på Stola i sex generationer, från mitten av 1500-talet tills Claes Julius, som kom att bli den siste i ätten, dog 1808. Huvudbygganden på Stola är uppförd mellan 1713 och 1719 i karolinsk stil. När Claes Julius dog 1808 kom huvudbyggnaden att stå orörd i nästan ett

⁶ Byggnadsminnesförklaring 1979-10-29

⁷ Westrin, B. 1986 s. 7

sekel.⁸ Släkten Ekeblad har format hela den anläggning som finns på plats idag och i Stolas historia kan man också läsa in hur olika generationer Ekeblad resonerade och hur deras liv såg ut.

Claes Julius var en flitig brevskrivare och många är de sjuttonhundratalsforskare som haft glädje av hans idoga korrespondens med bland andra prins Carl (1748-1818). Prins Carl brevväxlade han främst med under en vistelse i Frankrike i ungdomen, längre fram i livet brevväxlar han med hustrun Brita Horn (1745-1791). Breven, som Claes Julius sparat åt eftervärlden handlar om hovlivet i Stockholm, och längre fram i hans liv handlar de i stor utsträckning om hur ett vardagsliv på landet kunde te sig för en adelsfru. Det är uppdateringar om livet på gården och de ekonomiska förhållandena. Efter ett liv i hetluften kring hovet beslutade sig makarna Ekeblad för att dra sig tillbaka till Claes Julius hemtrakter och han åtog sig ämbetet som landshövding i Skaraborg.

Claes Julius upplevs som en sympatisk och nyfiken man med ett stort engagemang i sina vänner och en stor känslighet⁹. Det finns en beskrivning i hans efterlämnade dagböcker om hur han några sommandagar 1761 bestämmer sig för att gräva ut gravhögen i Skalunda, Västergötlands största gravhög. Dit beger han sig i sällskap med handräckning. Tyvärr upplever han sig inte hitta det han söker utan får efter några dagars grävande ge upp de arkeologiska försöken, en ung man ur samhällets toppskikt med intresse för historia och ambitioner.¹⁰

Landsbygdens utseende påverkades länge av bristen på trä, landet söder om Kålland var trädfattigt och bebyggelsen därmed låg, inhägnaderna få och virke ständigt en bristvara. Linné skriver om hur Stola är vackert beläget, omringat av dungar som små öar i landskapet. Exakt hur landskapet runt Jerneväg och senare Villa Giacomina såg ut vet vi inte men områdena norr om parken benämns som Erstorps och Egentorps skogar 1812 (bilaga 3) och detta visar ju på att det har funnits träd och inte varit öppen sikt.

Det faktum att Claes Julius Ekeblad kom tillbaka till sin hembygd, valde att slå sig ner där han var uppväxt som en herreman på den stora gården Stola, vad medförde detta i hans förhållande till sina grannar? Till de lägre stånden runt omkring och Lidköpings borgare? I *Bozas resor* skriver han sarkastiskt om de provinsiella tankar invånarna här hyser. Det är som att Claes Julius enbart vill till naturen och inte influeras av de människor som bor i denna stad, så långt från huvudstaden där han fått sin bildning och sina idéer kring hur ett liv i samklang med naturen ska se ut. Av detta kan man dra slutsatsen att han i sina trädgårdsideal inte påverkades särskilt av strömningar hos Lidköpingsborna utan mer förvaltade det han läst sig till och hört om i yngre dagar. Genom hans brevväxling med Brita Horn när makarna levde åtskilda har vi inblick i vilka hon umgicks med på godsens runt Stola, för ett antal större gods finns ändå. Brita umgicks gärna med grevinnan Posse på Hälleki på andra sidan Kinnevik och mindre gärna med von Beckers på Traneberg på Kålland.

⁸ Westrin, B. 1986 s. 7

⁹ Erdmann, N. 1925

¹⁰ Burström M. 1996 s. 82-83

Eremitaget vid Jerneväg

På Jerneväg anlade Claes Julius en engelsk park och lät bygga ett lusthus 1790. Lusthuset var åttakantigt med två motsatta ingångar och låg som det ligger idag på en höjd i parken med utblick över Kinneviken. År 1791 avled Brita Horn, i sin sorg över detta beslutade sig Claes Julius för att flytta ut till Jerneväg. Detta var första gången platsen kom att tjäna som bostad och fick en huvudbyggnad där det vistades folk på regelbunden basis.

Varifrån Claes Julius fått sitt intresse för naturen, parker och ett liv i samklang med dessa är lätt att förstå. Kung Gustaf III (1746-1792) hade under 1780-talet fram till sin död anlagt Hagaparken, den engelska parken vid Drottningholm och delar av parken vid Ekolsund. I den miljön som Claes Julius vistades i under sin tid vid hovet i Stockholm värdesatte man de europeiska idealen för trädgårdskonst och då speciellt de friare engelska. Redan 1768 fick Ekeblad dessa rader från greve Carl Adam Wachtmeister, vid tiden på resa i England:

De engelska trädgårdarna äro vad som behagat mig mest av allt jag skådat i detta detta land. Jorden är rätt karg, men tack vare dess utmärkta odling är landskapet vackert och fruktbart. Jag gjorde en lång rundtur från London till Oxford över Buckingham, sedan till Bristol och Bath och så tillbaka till London. Jag såg då de vackraste lantgårdar man kan tänka sig. Alla gjorde starkt intryck på mig, särskilt Stow, som tillhör Mylord Temple. Den är i mina ögon ett jordiskt paradiset. Tänk dig, jag behövde fyra timmar för att genomvandra trädgården och betrakta templet, alla uppförda i grekisk stil och imiterande romerska byggnader. Jag har aldrig sett något så vackert.¹¹

Naturen med sina ekar och placeringen vid vattnet gav goda förutsättningar för Ekeblad att just här skapa sig en egen romantisk park efter de engelska idealen. Han flyttade ut en del kära äodelar till det envånings bostadshus av odaterat årtal som låg på en höjd över Kinneviken, några hundra meter ifrån Lusthuset. Huset var av en enkel, timrad karaktär och hade åtta rum. Huset utsida förvillade lätt då de föremål och möbler Claes Julius hade valt att ta med sig var av ädlare karaktär, som litteratur och inramade porträtt. I parken fanns vid denna tid flertalet svenska lövträd, blå- och silvergran, lärkträd, mullbärsträd, alléer och häckar av al.¹² Lusthuset uppfördes i sten och hade ett lågt plåttak och kolonner vid vardera ingången. Kolonnerna är joniska och i samma form och sten, (Kinnekullekalksten), som de vid herrgården Stolas entré (fig 6). Troligtvis är kolonnerna tagna därifrån då de inte helt harmonierar med det lilla husets övriga konstruktion och saknar bärande funktion (fig 5). Lusthuset beskrivs som beläget i en äng.¹³

¹¹ Erdmann 1925 s.168

¹² Andréén, E. 1932 s. 206

¹³ Andréén E, 1932 s. 205

Figur 5 Lusthuset med sina kolonner åt sjösidan, baksidan är konstruerad på samma sätt med fristående kolonner . (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009.)

Figur 6 Huvudentrén på Stola säteri, Kållands halvö. De joniska pelare som bär upp balkongen är av samma material och mått som de fyra som står parvis vid Villa Giacominas lusthus entréer. (Foto: ur Stola säteri)

År 1788 stod Stola inför en stor planerad om- och tillbyggnad i modern gustaviansk stil efter ritningar av Carl Christoffer Gjörwell d.y. (1766-1837). Carl Christoffer var lärjunge till Louis Jean Desprez (1737-1804) och var ansvarig för byggnaderna i Hagaparken och på Drottningholm¹⁴. Ekotemplet i Hagaparken från 1790 är hans verk. Carl Chistoffer kom med

¹⁴ Olausson, M. 1993 s. 475

tiden att få i uppdrag att även rita engelska parker, bland annat vid Åkers Styckebruk i Södermanland.¹⁵

Tillbyggnaden på Stola var planerad att bli stor, av sannolikt nästan lika omfattande som den befintliga huskroppen. Claes Julius skriver till Brita Horn om hur han ser fram emot detta. Paret har dock en kroniskt dålig ekonomi och vid årsskiftet 1788-89 bordläggs planerna på tillbyggnaden¹⁶ Historien upprepar sig från det att Claes Julius föräldrar lät Carl Hårleman (1700-1753) uppföra planer för parken runt Stola, som aldrig genomfördes.¹⁷ Den dåliga ekonomin härstammade till viss del från den tid då Claes Ekeblad d.y. var vid ambassaden i Paris och där fick betala all representation själv.

År 1790 dör Brita Horn i Mariestad och Claes Julius låter bygga lusthuset vid Jerneväg. Samma byggmästare anlätades för att göra en kostnadsberäkning för tillbyggnaden på Stola, som senare byggde lusthuset på Jerneväg 1790.¹⁸ Möjligen var det överblivet byggmaterial från den planerade tillbyggnaden vid Stola som hamnade på Jerneväg.

Den engelska parken vid Stola

Vid Stola säteri finns ett område som kallas Minneslunden; där en sten står med en inskription av Alexander Pope (1688-1744). Detta område finns med på en karta *Charta öfver säteriet Stola* från 1790 och innehåller då slingrande gångar och vad som skulle kunna vara en eremithydd¹⁹. På området finns idag fler stenar med minnesinskrifter över olika medlemmar ur släkten Ekeblad. Denna park visar att ett intresse för det engelska trädgårdsidealet fanns redan innan parken på Jerneväg anlades.²⁰

¹⁵ Olausson, M. 1993 s. 154

¹⁶ Westrin 1986 s. 17

¹⁷ Westrin 1986 s. 23

¹⁸ Andreas Mohlin

¹⁹ Friberg, Å. 1998 s. 18-19

²⁰ Ett intressant inslag är de planer daterade 1792, som finns i Lunds Universitets bibliotek. De är utförda av Carl Christoffer Gjörwell och visar en planerad anläggning vid Lindholmen, ett annat av Claes Julius Ekeblads gods på Kålland. Vad gäller dessa ritningar är det osäkert om de blev utförda, Lindholmen brann ner samma år och byggdes inte upp igen.

Samtidens Lidköpingsbygd

En person som i särskilt hög utsträckning format Lidköping är Magnus Gabriel de la Gardie. Denne, en av rikets mäktigaste och rikaste män, ville vid Vänern ha en handelsplats. På den östra sidan av ån Lidan, som idag flyter mitt genom Lidköping, låg det som skulle bli den gamla staden. De la Gardie valde att på den andra, västra åstranden 1670 bygga en ny stad mer regelbunden i sin form. En stad som fick stadsprivilegier och där det på hösten varje år, på Sveriges största torg, hölls Michaelismarknad dit människor kom långväga ifrån; från Värmland, från Borås och till och med från Stockholm.

Under det sena 1600-talet var Lidköping betydligt större än de andra städerna i Skaraborg och låg på en femtonde plats nationellt. Lidköping var en stad av större dignitet än vad vi ser idag.

Adeln påverkade inte bara staden utan även hur landskapet såg ut. Adeln ägde stora jordegendomar, en släkt kunde förfoga över stora arealer och godsens låg tätt runt Lidköping. Till varje gods hörde ett stort antal hemman och statarstugor vars arrendatorer gjorde dagsverken på godsens. Den viktigaste grödan var genom seklen havre, som växte bra på lerjorden och var en viktig exportvara. Med tiden kom järnvägen runt Lidköping att byggas ut just med tanke på att tillgodose frakten av havre till främst Uddevalla hamn.

Länge var Vänern som transportled viktigare än landsvägarna: sjövägen var både ett enklare och ett ofta säkrare alternativ. Därför handlade man i trakterna kring Lidköping mycket med Värmland och Dalsland. Ofta gick det att få ett bättre pris om man fraktade spannmål över vattnet än sålde till stadsborna i Lidköping. Detta skulle lägga grunden till en konflikt mellan landsortsborna och stadens borgare. Borgarna var missnöjda med att konkurrera i pris med resten av Vänerområdet och införde en lag som gjorde det olagligt för bönderna runt Lidköping att sälja sina grödor till andra utan att låta dem passera Lidköping och tullföras där.

²¹ Den huvudsakliga konflikten var kanske inte den mellan befolkningen på landsbygden och den i staden, utan mer mellan Lidköping och andra städer. På sent 1700-tal hade handeln med Värmland stagnerat. Då hade även landskapen norr om Vänern hade odlats upp och fått en egen jordbruksnäring och tvistefrågan var inte längre aktuell.²²

²¹ Från Bronssköld till JAS-plan 1996

²² Holmberg, N. 1946 s.84

Figur 7 Hagaparken i Stockholm (Foto: ur Svensk trädgårdshistoria genom 400 år)

Den gustavianska tidens parkideal

För att illustrera det sena 1700-talets parkideal är en genomgång av Fredrik Magnus Pipers verk och åsikter belysande.²³

Fredrik Magnus Piper (1746-1824), arkitekt, hydrolog och kung Gustav III:s till England utsände, återvände till Sverige efter en längre vistelse i England och Frankrike 1780. Han hade studerat hydrologi i Karlskrona och var mycket kunnig i tecknandets konst. I England hade han varit i lära hos sir William Chambers, en av de mest namnkunniga trädgårdsarkitekterna under sent 1700-tal i England. Piper hade rest runt i landet och studerat anläggningar som Stowe och Stourhead mycket grundligt.

Han hade ritat av dem i plan och detalj. Denna kunskap och inspiration tog han nu med sig hem till Sverige för att vara kungen

behjälplig vid anläggandet av bland annat Hagaparken. Pipers struktur och mycket tydliga anvisningar i både bild och skrift som han samlade under 1811-12 under titeln 'Idéen och general-plan till en Ängelsk Lustpark' ger oss en tydlig bild av resultatet av de ideal som föddes ur den franska revolutionens filosofers tankar kring människans plats i naturen. Det Fredrik Magnus Piper framför allt gör är att visa i exakta ritningar vilken fysisk form som avser följa idealet, hans tankar för alltid uttryck i en figur och han är fenomenal på att illustrera det han har sett eller tänker sig för en plats i framtiden.²⁴

Piper delar upp en parks delar mycket pedagogiskt, samtidigt som man kan följa hans resonemang i en medföljande plan över den park han beskriver som helhet.

Viktiga delar är *promenaden*, vad Piper kallar spatsergångar inom ägor. Att ha en promenad rekommenderar han både på fysik och psyke och en sådan promenad ska innehålla viloställen där en särskilt vacker utsikt finns. Denna utsikt kunde vara både inom ägor, och i form av en siktlinje ut mot något längre bort. Dessa stigar ska inte finnas i större antal än vad som exakt behövs och inte kröka sig i onödan utan bara följa parkens höjdskillnader och befintliga

²³ Fredrik Magnus Piper har troligtvis ingen direkt inblandning i anläggandet av Villa Giacomina men det är intressant vad hans ideal visar om tidens anda. Hans idéer kom att färga en stor del av de parker som anlades i Sverige under gustaviansk tid. Det gör det därför intressant att studera hans teorier, då Villa Giacominas arkitekt är okänd. Samband saknas heller inte helt då Carl Christoffer Gjörwell var inblandad i två andra av Claes Julius Ekeblads parkanläggningar och det mellan Gjörwell och Piper fanns band i form av deras arbete med Hagaparken, Stockholm. Gjörwell beskrivs ofta med epitetet "den unge", han var tjugo år yngre än Piper och hade inte alls den utbildning som Piper hade inom trädgårdskonsten. Så troligtvis influerades Gjörwell av Pipers idéer.

²⁴ Piper 1811-12

objekt. En annan sak Piper gör är att tydligt skilja på körväg och gångväg, de olika vägarna i parken har alltså olika dignitet.²⁵

Parkens monument placerades så att de utmärkte höga punkter i topografin. Detta så att det var fri sikt från dessa punkter och att de gick att se från andra platser i parken. Runt gräsmattor, som Piper kallar peulouser skulle dungar av träd placeras.²⁶

Piper beskrivningar handlar i mycket om hur man får ihop en park till en fungerande helhet, till exempel hur man undviker att övergången mellan byggnaders strikta arkitektur krockar med den fria naturen. Detta går också igen när han beskriver hur man kan göra om tråkiga ekonomibyggnader så att de fungerar i parkens vackra miljö.²⁷

Till sist, för att ytterligt förhöja upplevelsen av en vandring genom parken, rekommenderar Piper att man på väl valda ställen väljer att göra inskriptioner. Dessa inskriptioner utfördes oftast på stenar och var valda ord från kända poeter eller författare.²⁸

Villa Giacomina som park på 1700-talet

De spår, i text och i mark som finns efter den park som på 1790-talet anlades vid Villa Giacomina innehåller flera av de element Fredrik Magnus Piper beskriver som typiska och önskvärda i en lustpark. Ett av de tidigaste inslagen i parken, lusthuset, är typiskt för en engelsk park. Lusthusen kunde ha många olika utföranden, ibland var det inte lusthus utan små tempel eller monument men de hade det gemensamt att de placerades på höga punkter i parken. Av att döma hur parken såg ut på sent 1700-tal, den första parken vid Jerneväg, så finns det fler inslag som stämmer in med vad som var högsta mode. De slingrande gångar som beskrivs stämmer med vad Piper föreskrev. Gångarna var något av det viktigaste i en engelsk park då de utgjorde nyckeln till hur parken presenterades. Just detta visar Pipers planer ovanligt tydligt då det finns siktlinjer utritade. Därmed framgår exakt vad som ska vara i blickfången under varje del av promenaden. Att Claes Julius valde att själv utgöra eremiten i sitt eremitage är något ovanligt, i andra parker, främst i England, sökte parkägarna efter personer att anställa för att bebo dessa hyddor i parken.²⁹

Även att boningshuset, det enkla envåningshuset, som döljer ett annat innehåll än de ger sken av (se s. 21) är typiskt för den engelska stilen där allt ska inordnas i en helhet i parken. Detta som Piper beskriver att missprydande ekonomibyggnader ska kamoufleras, stämmer med bilden av att Claes Julius vid Jerneväg låter bygga ett mycket enkelt hus för att det ska gå i stil med hans önskan att leva nära naturen.

Den 19 juni 1808 dog Claes Julius Ekeblad i ett slaganfall.³⁰ Jerneväg ärvdes då av hans syster Ebba Maria Ekeblad (1752-1839) och hennes man Johan Adam Hierta (1749-1816)

²⁵ Olausson, M. 2004 s.70

²⁶ Olausson, M. 2004 s. 77

²⁷ Olausson, M. 2004 s. 96

²⁸ Olausson, M 2004 s. 102

²⁹ Olausson, M. 1993 s. 316

Det tidiga 1800-talet

I lantmäteriets arkiv återfinns en karta över Villa Giacomina (fig. 9 och bilaga 3), dåvarande Jerneväg, med park. Legenden, som följer med kartan, visar tydligt parkens olika delar. Kartan är daterad till 1812 och är en inmätning av egendomen. På kartan ser vi ett område som i den medföljande beskrivningen uppges vara en nyligen anlagd trädgård i anslutning till huvudbyggnaden. Därav vet vi att Johan Adam Hierta och Ebba Maria anlade en trädgård under sin tid på Villa Giacomina. Vidare beskriver denna plan de olika delarna av parken med namn som Östra gårdet, Lusthusåkern, Landsvägåkern osv. Flyglar saknas fortfarande och infarten till det som på denna tid är huvudbyggnaden går i rät vinkel mot huset, utan den rundel som gårdsplanen senare ska rymma.

Det som troligen kan läsas ur denna karta är att de övergripande strukturerna i parken är de som fanns där sedan Claes Julius Ekeblads tid och att de förändringar som skett, främst skedde i nära anslutning till huset och i jordbruket. Det som skulle kunna vara undantaget i parken är den del med nummer 6 som beskrivs som ”en nyligen anlagd trädgård” söder om huvudbyggnaden (fig. 9).³¹

Kartan visar att parken även sträcker sig norr om huvudvägen för att mötas av områden som benämns Egentorps- och Erstorps skog. Parken var även större i söder där den också omfattade det område som idag är den fristående fastigheten Skogshyddan, som i legenden från 1812 kallas *19. Sjöskogen* och *14. Hemmanets äng*.

Öppnade sig på samma sätt mot jordbrukslandskapet inåt land som den gör ut mot vattnet och Kinnevikens? Det finns en beskrivning av Carl von Linné som på en resa besöker Stola 1746 och Claes Ekeblad dy., där han skriver hur dungar av träd runt om på egendomen gjorde landskapet vänligt och varierat.

Hur såg landskapet ut för drygt 200 år sen och fanns det siktlinjer även in mot land? Idag har parken en riktning och öppnar sig mot vattnet, har det alltid varit så?

”Stohla säteri 5 kvart. låg på vänstra handen vid pass en halv kvart. ifrån vägen och är kanslirådet Claes Ekeblad tillhörigt.

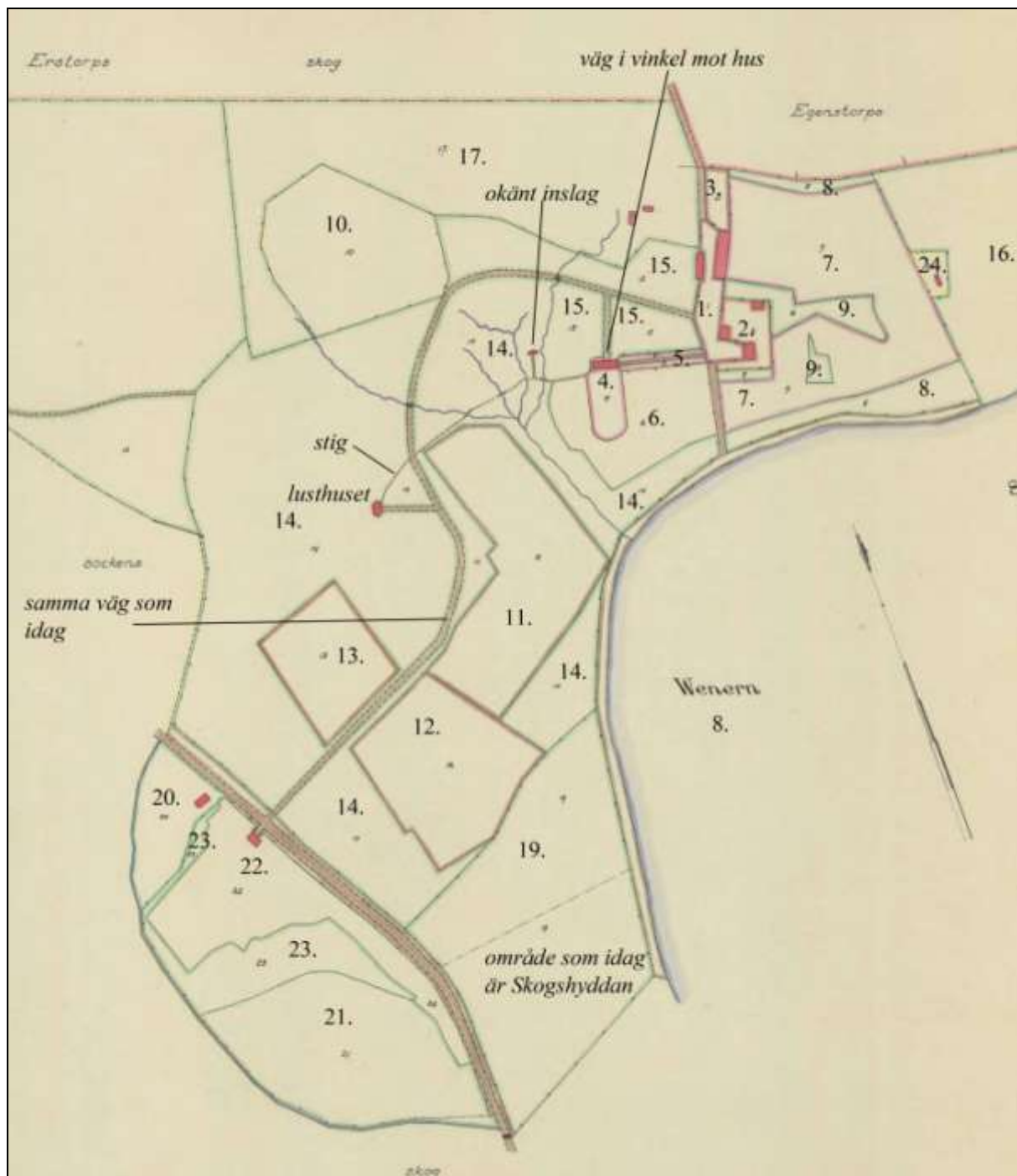
Detta låg på en angenäm ort eller en liten höjd, , omgiven med ängar och åkerfält, varomkring stodo små kullar och lundar. Lundarna voro dels av asper, dels av villa och dels av planterade ekar.”³²

Har man på samma sätt låtit dungar växa upp runt Jerneväg? Det finns om man studerar kartan från 1812 ett stycke av parken västra gräns där det utanför inte står angivet skog. Denna del skulle kunna ha varit en möjlig öppning ut mot landskapet.³³

³¹ Nordiska museets arkiv Lindsjogs stiftsbeskrivning från 1817 säger att Johan Adam Hierta i första hand förbättrade jordbruket, s. 3 i denna beskrivning

³² Gullander s. 52 (där står även när ekebladarna introducerades)

³³ Lidköpings kommun har anlitat Inger Ernstsson, trädgårdsarkelog, för att studera om muren här skulle kunna ha varit formad som ett a-ha-dike. Inget gick dock att utläsa.

Figur 9 Utsnitt ur karta från 1812 med kommentarer. Se bilaga 3.

1. Tomteplatsen innehåller	9. Buskar	18. Erstorps skogar
2. Kållilgård	10. Skogelyckan innehåller	19. Sjöskogen
3. Humlegård	11. Lusthusåkern	20. En skogstraet wid Torpet
4. En blomsterparterr utför byggningen	12. Landsvägsåkern	21. En dito i Torparens lycka
5. Kryddland innehåller	13. Nyodlingen	22. Wärdshuset dess jord innehåller
6. En nyligen anlagd trädgård	14. Hemmanets äng	23. Wall uti Torpare Lyckan
7. Östra gårdet	15. Där af cirkulationsjord	24. En backstuga med kryddgård innehåller
8. Wallar därinom	16. Österhagen	
	17. Nohlhagen	

Jerneväg blir Villa Giacomina

Det är när Johan Adam Hierta dör 1816 som Greve Gustaf Piper (1772-1857) ärver Jerneväg. Gustaf Piper hade varit ute och rest en del i sitt liv och när han kom till Jerneväg kände han där igen influenser från Neapel i Italien. Där hade han stått och skådat ut mot Vesuvius över Neapelbukten. Trots att allt var mindre på Jerneväg kände han att samspelet mellan Kinnevikens golf, Kinnekulle vid horisonten och Lidköping en bit bort var detsamma som i Italien och han valde att här låta bygga en ny huvudbyggnad i italiensk stil.³⁴ Den nya huvudbyggnaden stod färdig 1820. Det är den byggnad vi idag ser (fig. 10) och i samband med byggnationen fick byggnaden även regelbundet placerade flyglar.³⁵ Att på detta sätt placera herrgårdens byggnader regelbundet var modernt och passade in med den nya mer ordnade stilen

Figur 10 Villa Giacomina under Greve Pipers tid, okänd konstnär. De häckar man ser, som går ut mot högerkanten i bild, är troligtvis några av dem som Gustaf Piper lät plantera. (Västergötlands museums samlingar. Okänt årtal.)

Gustaf Piper hade 1820 döpt om Jerneväg till Villa Giacomina efter hans framlidna hustru Jacqueline. Giacomina är den italienska formen av Jacqueline. Huvudbyggnadens arkitekt är okänd.

³⁴ Slott och herresäten i Sverige 2 1968 s. 124

³⁵ Historierna går isär vad gäller varifrån flyglarna kom. En del källor säger att de båda kom från Stola, andra källor säger att en flygel och det hus som kallats Eriksro kom från Stola.

Piper föredrog Villa Giacomina framför det mer dystra godset Stola, som han också ärvt, och tillbringade allt mer av sin tid vid Kinnevikens.³⁶

Den nya arkitekturen var mer formell och strikt men understöddes fortfarande av parken och det speciella läget i naturen. Lusthuset som redan Claes Julius Ekeblad låtit uppföra behöll sin plats, sin relation till huvudbyggnaden och sin betydelse i parken. Parkens betydelse för platsen och dess relation till bebyggelsen förstärktes av utplacerade grindar och små byggnader.

” Det i den första anläggningen så framträdande lusthuset, en sexkantig byggnad med putsade, i vitt och gult avfärgade väggar och röda kalstenskolonner kring ingångarna, färdigt under 1790-talet, har även i gårdens fullt utbyggda skick bibehållit sin vikt och betydelse. Parkens konstitutiva roll i denna anläggning framhäves just av denna och flera andra i grönskan fritt utplanterade småbyggnader, grindar etc. vilket allt fått sin del av den arkitektoniska omvårdnad som utmärker stället.”³⁷

Piper lät även bygga en ny grind vid huvudentrén. Grinden tillverkades efter en förlaga från staden Putbus på den tyska ön Rügen. Idén hittade greve Piper i *Magasin för Konst, Nyheter och Moder* som han länge prenumererade på. I en artikel från 1827 beskrivs grindens betydelse för en anläggning. Den grind som uppfördes vid Villas entré var inte identisk men slående lik sin förlaga (fig. 11), med dubbla grindstolpar, urnor och gripars i samma ordning som vi ser på platsen idag. Det som skiljde de båda entréerna var att det på Rügen var en mur som flankerade grinden och det på Villa Giacomina en granhäck, själva grindarna var tillverkade av trä. Själva grindarna mellan grindstolparna var från början tillverkade i trä och liknade mer dem på Rügen (fig.15). När direktör Harald Evers renoverade parken tidigt 1930-tal byttes de ut mot grindar i gjutjärn.³⁸

³⁶ Karlsson, W. 1940 s. 163

³⁷ Wallin, S. 1932 s. 88

³⁸ Beskrivningen I Nordiska museets arkiv

Figur 11 Grindarna i staden Putbus på Rügen, den tyska ön i södra Östersjön, som Gustaf Piper inspirerades av.

Innanför grinden följde på Villa Giacomina en kort allé av lind.³⁹ Några år senare, 1839, fann greven återigen inspiration ifrån samma *Magasin för Konst, Nyheter och Moder*. Denna gång var det en i grunden sarkastisk beskrivning som hur man med ganska enkla medel kunde omvandla en vanlig svensk stuga till en gotisk, med hjälp av vissa påbyggnader och utstuderade trädetaljer. Gustaf Piper lät då bygga om grindstugan, på motsatt sida Läckövägen från de nya grindarna (fig. 12). Mannen som bodde i stugan hade ansvaret för att låsa grindarna varje kväll klockan åtta. Stugan såldes tillsammans med fastigheten Liden 1903 och är idag riven.⁴⁰

Figur 12 Grindstugan i gotisk stil.

³⁹ Fischer, E. 1935 s. 105

⁴⁰ Det är oklart när stugan revs, enligt Fischer, E. 1935 revs den 1908 men den finns med på inmätningen från 1917 och 1931.

All mat som lagades under Gustaf Pipers tid lagades i en av flyglarna, den östra, där det fanns ett kök.⁴¹ Detta för att inte få in matos i de finare salongerna och tjänstefolket som gick fram och tillbaka till flygeln med karotter hade en stenrad att gå på, en slags trottoar, denna finns kvar än idag.

Figur 13 Villa Giacomina enligt Carl Johan Billmark. Sikten mellan huvudbygganden och lusthuset är fri. (Hamiltonska gårdar. Årtal okänt)

Gustaf Piper lät också plantera häckar i och runtomkring parken under sin tid på Villa Giacomina. Det tycks som att häckarna också utgick från huvudbygganden och definierade dennas plats i parken (fig. 13). Vilka växter som ingick i häckarna är inte känt förutom i den som gick utmed den väg som idag heter Gamla Läckövägen. Där var häckväxten gran.⁴² På sjösidan av huset var det planterat barrväxter och det fanns en öppen siktlinje bort till lusthuset (fig. 13). I trädgården på huvudbyggnadens södra sida, mot vattnet, växte stora granar.

⁴¹ Fischer T. 1954 s 13

⁴² Fischer, E. 1935 s. 105

Figur 14 Huvudbyggandens infartssida. I vad som ser ut som en rundel på byggnadens entrésida finns ett duvslag och planteringar. Anmärkningsvärt är de höga träd som ses bakom huset, vilka man inte ser i figur 23, men i figur 10 och figur 13. Bilden är tagen av lektor Gustaf Viktor Hofling (1828-1909), Gösslunda (Foto: Västergötlands museums samlingar, troligtvis 1860–70-tal)

Då Gustaf Piper dog ärvdes Villa Giacomina av hans dotter Louise och hennes make, Johan David Hamilton. Louise var en stor djurvän och begravde fem hästar vid urnan vid lusthuset, Man kan där se kullarna efter dessa gravar. Louise begravde även tre av sina rashundar, vilka dött i rabies, strax väster om huvudbyggnaden. Runt denna grav planterades sex lindar och i mitten av denna ring ställdes en sten. På stenen finns en inskription på franska (bilaga 7).⁴³

På gårdsplanens rundel kunde man på andra hälften av 1800-talet se planteringar och vad som troligtvis är ett utsmyckat duvslag (fig. 14). Det var vanligt att man på detta sätt dekorerade byggnader med en funktion i parken, det kunde vara svanhus, anktempel eller då som i detta fall ett duvslag.⁴⁴ Ett nästan identiskt duvslag finns på Taxinge-Näsby slott i Södermanland.⁴⁵ Huvudbyggnaden saknar farstu, likaså en veranda överväxt med klätterväxter som man under tidigt 1900-tal skulle se på fasaden (fig. 23). Duvslaget är rikt ornamenterat och påminner i sin stil om grindstugans detaljerade exteriör (fig. 12). Grindstugan och duvslaget går i samma stil. Figur 14 kan antas vara från andra hälften av 1800-talet och byggnaderna skulle därför kunna vara samtida. Några år in på 1900-talet är såväl duvslaget som grindstugan borta (fig. 23).

⁴³ Luthander 1968 s. 125

⁴⁴ Flinck, M. 1994 s. 76

⁴⁵ Flinck, M. 1994 s. 86

Figur 15 Grindarna vid huvudentrén från Gamla Läckövägen, som de såg ut innan de ersattes av gjutjärnsgrindar på 1930-talet. Vid sidan om grindarna en gärdesgård. (Foto: Svenska Turistföreningen okänt årtal troligtvis 1900-1910)

När Louise dör 1879 ärvs Villa Giacomina av hennes systerdöttrar, Jacqueline och Ebba Mörner (bilaga 2).

Parken ger sken av att vara ovårdad med högt gräs och vildvuxna buskar strax intill huvudbyggnadens södra fasad (fig. 17). När den sista av systrarna Mörner hade gått bort i början av 1900-talet stod Villa Giacominas park inför hot om skövling.⁴⁶

Figur 16 Parkens förhållande till Skogshyddan och Liden.

Under 1900-talets första årtionde genomfördes ett antal ägarbyten. Villa Giacomina såldes flera gånger och parken fick förfalla. 1903 såldes Liden. Liden var det område väster om Gamla Läckövägen där grindstugan låg. Några år senare, 1909, såldes även Skogshyddan, som är fastigheten i parkens södra del.⁴⁷ Liden var aldrig en del av parken, som ju började vid huvudentrén grind. Om Skogshyddans tomt var en del av parken är svårare att veta, den delen benämns *Sjöskogen* i inmätningen från 1812 (fig. 9).

⁴⁶Fischer, T. 1954 s. 11

⁴⁷ Kartor i Lantmäteriets arkiv

Figur 17 Huvudbyggnaden med träveranda, sedd från väster. Gräset är högvuxet och av ängskaraktär, gången har inte den raka sträckning som bilderna från 1930-talet visar. (Foto: Svenska Turistföreningen, troligtvis 1900-1910)⁴⁸

⁴⁸ Detta foto är troligtvis taget innan Rudolf Abelin kommer till Villa Giacomina; parken verkar ovårdad och saknar den klippta häck som syns i figur 26.

Parkens utveckling under åren 1900-1931

1907 köpte Erland von Hofsten (1870-1956) Villa Giacomina. Han var krigsjurist och född i Mariestad. Ett år efter sitt köp av Villa Giacomina, 1908, blev han vald till Lidköpings borgmästare. Den tjänsten hade han fram till 1919 då han valde att flytta till Stockholm för en tjänst som kammarherre hos kung Gustav V. I samband med att han slutade som borgmästare sålde han Villa Giacomina och flyttade till säteriet Borrud i Vadsbro härad, sydost om Mariestad.⁴⁹

Han var den förste ägaren till anläggningen att inneha den under en längre period och bodde där med sin familj. Därmed kan det antas att han hade ett större intresse för parken och byggnaderna och anlade ett längre perspektiv.

Rudolf Abelin på Villa Giacomina

Figur 18 Borgmästare Erland von Hofsten. Ägare till Villa Giacomina 1907-1919 (Foto: Lidköpings kommunala historia)

Det var under borgmästare Erland von Hofsten som Rudolf Abelin (1863-1961) kom till Villa Giacomina. Han var en vid den tiden flitigt anlita arkitekt och var inblandad i många renoveringar av parker, främst i södra men även i mellersta Sverige. Rudolf Abelin föddes i Malmö i en släkt av militärer, hans far var officer och blev sedermera utnämnd till krigsminister. Sin barndoms lyckligaste stunder tillbringade Rudolf Abelin på Bjärka-Säby i Östergötland där han var intresserad sig för odling och trädgården. Hans föräldrar ville dock att han skulle studera juridik i Uppsala. Det var där han påbörjade sina studier, vilka fick avbrytas då hans

syn kraftigt försämrades. Efter ett läkarintyg som avrådde från bokliga studier fick han till slut studera och arbeta i trädgården med jord och växter. Han var studenten som blev trädgårdsmästare, något för tiden mycket ovanligt. Abelins starka känslor för trädgården och vistelse i denna kom att prägla hans livsverk, liksom hans avsaknad av formella studier i ämnet.⁵⁰

Vad betydde Rudolf Abelin för Villa Giacomina? Vad vet vi från fotografier och gjorda inmätningar? Rudolf Abelin arbetade platsrelaterat; han föredrog ingen särskild stil utan varierade sig efter förutsättningarna. Han var ändå tydligt inspirerad av olika epoker och stilideal. En gemensam nämnare för Abelins anläggningar är att de var mycket skötselkrävande. De var anläggningar gjorda för att vistas i, att älska, formklippa och kratta. Detta medförde ju givetvis att de var sköra och att många av dem har gått förlorade med tiden.⁵¹ Samtidigt fördrog han gröna växter och strukturer framför blomsterarrangemang. Han

⁴⁹ Alén, J.1951 s.51-52

⁵⁰ Waern, 2000 s. 144

⁵¹ Waern 2000 s. 144

strävade efter att i en trädgård ha en arkitektonisk form och en stark stomme, hellre än att ha blommor utan grön grund.

Figur 19 En rak gång fram till lusthuset kantad av enar. (Foto: ur Västgötagårdar)

Vad gäller att komponera en herrgårdsträdgård framhåller Abelin vikten av att hålla byggnadernas omgivning luftig, att inte låta de stora träden komma för nära utan att proportionerna skulle ge husen ”ett andrum”. I trädgården närmast byggnaderna bör träden vara formklippta som bollar eller pyramider (fig. 20). Detta tog sig ofta uttryck i en formstark trädgård och en lummigare park runt denna.

Parken skulle till skillnad från trädgården inte påverkas av skiftningar i mode eller ideal. Parken skulle vara det som ger lugn och en stabil fond, en ram runt de mest använda ytorna.⁵² Gränsen mellan formträdgården och den vildare parken skulle vara graderad. Med graderad menas att en lummig park inte direkt skulle möta en välklippt gräsmatta utan att det mellan en formträdgård och en park skulle vara ett parti som formar en övergång, ett parti av större perenner och prydnadsbuskar. Den symmetriska trädgården skulle ”mynna ut i den fria, lika lugnt och naturligt, som floden tillför hafvet sitt stilla flöde.”⁵³

Den gräns där trädgården möter parken på Villa Giacomina är vid bäckravinen. Den övergången skedde i Abelins anläggning genom att perenner omgärdade buskar och att mindre träd i bäckravinens sänka övergick till större träd på andra sidan bäcken och bron (fig. 27).

Figur 20 Norrvikens trädgårdar, Båstad, i anläggningen finns en tydlig mittaxel, som går vinkelrät mot huvudbyggnaden. Denna axel förstärks av låga häckar och formklippta buskar, precis som på Villa Giacomina. (Foto: Ylva Tomasdotter, maj 2007)

Troligt är att Rudolf Abelin planterade tujorna framför huvudbyggnaden och anlade här tillhörande gångar, som med tiden har vuxit igen. Det var en del av Abelins ideal att ha träd eller buskar planterade där gångar krökte sig.⁵⁴ De enar, som fanns framför lusthuset, skulle också de kunna vara en del av Abelins verk, för att markera byggnaden i parken (fig. 19). Det en italienskinspirerad

anläggning som anlades, ett av Rudolf Abelins ofta använda grepp. Formklippta buskar och häckar däremellan, perennplanteringar, rabatter vid huset och längs med gångarna. Geometri och symmetri längs en axel, två av Abelins kännetecken.

I det som idag är Rododendrondalen fanns på 1930-talet perennplanteringar vid välvda broar,

planteringarna mötte klippt gräs och samsades med mindre träd och buskar. Även detta skulle kunna vara ett arv från den anläggning som Abelin skapade då det i sin utformning liknar hans andra anläggningar (fig. 20 och fig. 21).

Figur 21 Norrvikens trädgårdar, runt om den formstarka trädgården växer barrväxter som en fond. (Foto: Karolina Bjerler, juni 2007)

Figur 22 Huvudbyggnaden med klippta häckar och buskar. På fasaden en träveranda. (Foto: Västergötlands museum, årtal troligtvis 1910-1915)

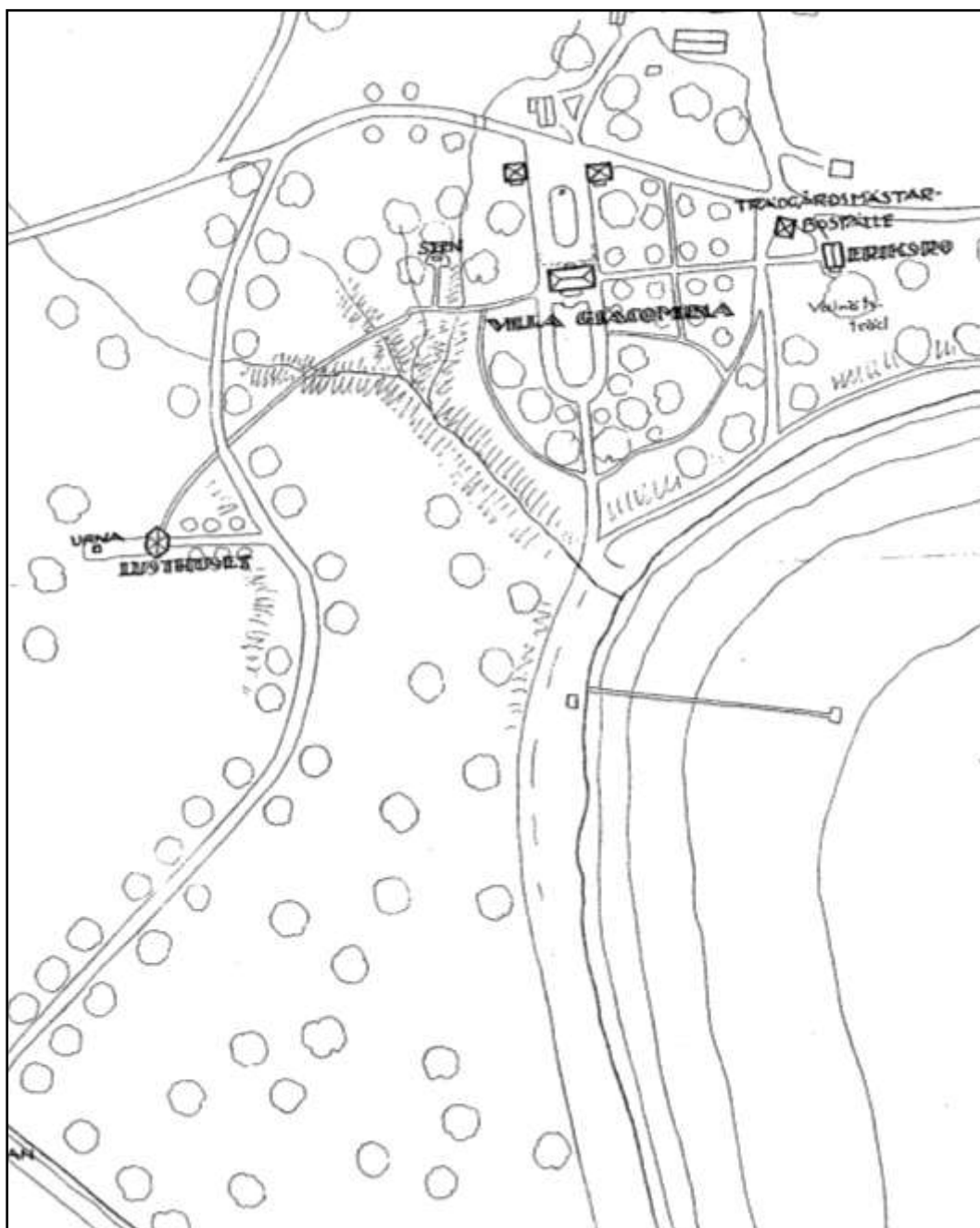

Figur 23 Huvudbyggnaden sedd från entrésidan. På denna bild är pelarträden i bildens framkant nyplanterade. Det finns planteringar med blommor på den centrala gräsrundeln och formklippta buskar. (Foto: Västergötlands museum, troligtvis år 1910-1915)

Figur 24 Huvudbyggnaden sedd från entrésidan. På denna bild har pelarträden vuxit till sig. I mittrundeln är planteringar och de bollklippta buskarna borta. På huvudbyggnadens fasas är den övervuxna verandan borta. Den togs bort tidigt 1930-tal vid en renovering. (Foto: Selling/Nordiska museet 1931)

Inför Göteborgsutställningen 1923 gjordes ett antal inventeringar av anläggningar runt om i Västergötland och Villa Giacomina med park inventerades i augusti 1917 av Gösta Rollin. På den karta (fig. 26 och bilaga 4) som finns över parken syns de övergripande strukturerna, såsom gångar, nivåskillnader och olika ytor. Även speciellt viktiga element är utsatta, lusthuset, urnan därvid, stenen med de sex lindarna runt. Vid Eriksro finns ett valnötsträd tydligt utritat. Ett badhus finns och en brygga längre österut ännu en, mindre brygga.

Figur 25 Utsnitt ur inmätning gjord 1917. (Se bilaga 4)

Parken under 1930-40-tal

Figur 26 Huvudbyggnaden sedd från väster med perennplanteringar och häck i förgrunden. Klippt gräs på en sida av gången och äng på andra. Dörren mitt på gaveln är ny och verandan är borta. (Foto: Selling/Nordiska museet 1931.)

När direktör Harald Evers från Göteborg köper Villa Giacomina 1930 har parken återigen fått förfalla och han låter renovera både huvudbyggnad och park⁵⁵. Det är i samband med detta som de båda verandorna (fig. 20 och fig. 21) tas bort från husets fasader och trägrindarna vid huvudentrén byts mot grindar i gjutjärn.⁵⁶

Figur 27 Broarna över bäckravinen sedda från trädgårdssidan, grupper av perenner, ett litet träd vid den första bron och barrträd i bakgrunden. (Foto: Selling/Nordiska museet 1931.)

De träd som återfanns i parken på tidigt trettiotal var gran och "vildare lärk" men även allehanda svenska lövträd.⁵⁷ Det fanns enar vid lusthuset som vid denna tid var ca 2 meter höga (fig. 19). En kryddgång med bland annat något som ser ut som palmliljor eller iris, ledde i östlig riktning bort från huset mot det hus som på inmätningen benämns Eriksro (fig. 25). En gräsyta av ängskaraktär gick från väster nästan ända fram till huvudbyggnaden (fig. 26), det verkar som att vissa ytor framför huset var klippta striktare, och andra var mer av ängskaraktär (fig. 26) .

Figur 28 Gräsmattan framför huvudbyggnaden med häckar, gångar och tujor. Sedd i riktning söderut, en stor öppen gräsmatta omringad av gångar och låga häckar. (Foto: Selling/Nordiska museet 1931)

Det är troligt att den karta som medföljer denna beskrivning är upprättad med den från 1917

som grund eller även direkt överförd. Se bilaga 4 och bilaga 5. Det som kan sägas om bildmaterialet från 1931 och den bild det ger av parken är att miljön är mycket välordnad, det är formklippta klot av vad som kan tänkas vara buxbom, små häckar, perennplanteringar och krattade gångar.

Liksom på Norrviken fanns det på Villa Giacomina en tydlig mittaxel,

Figur 29 Ett lusthus i ängen med enar. (Foto: Selling/Nordiska museet 1931.)

denna definieras av klippta, låga häckar och formklippta buskar och mot denna trädgård av formklippta buskar och symetriska perennrabatter, en fond av varierade barrväxter.

I stort sett ingenting av detta finns kvar idag, men vid en jämförelse med t.ex. Norrvikens trädgårdar, Rudolf Abelins kanske mest kända anläggning, så går det att se flera likheter (fig. 21). Liksom på Norrviken fanns det på Villa Giacomina en tydlig mittaxel, denna definieras av klippta, låga häckar och formklippta buskar och mot denna trädgård av formklippta buskar och symetriska perennrabatter, en fond av varierade barrväxter.

På fyrtiotalet fanns fortfarande flera stora granar kvar, lindar, lärkar och det växte flera cypresser runt lusthuset. Gångarna var grusbelagda och krattades regelbundet, allt var mycket välordnat. Ett hundratal får betade stora delar av parken, dessa delar var inhägnade av ett taggtrådsstängsel. De broar som gick över dalgången var välvda och målade vita. Det fanns ett vitt badhus vid sjön med sittplatser runt. Från huvudbyggnaden gick det ner en gångförslutningen, direkt mot vattnet. Det fanns en piga som hämtade postväskan vid den stora grinden. Vid den så kallade Kinesiska muren, en del av det som tidigare varit växthus, fanns det en stor fruktodling och där eldade man varje år en påskbrasa med ris från parken. Det fanns ett stort valnötsträd mellan det stora huset och byggnaderna bredvid, detta träd återfinns även på inmätningen från 1917 (fig. 25). Det fanns en man som skötte parken, flyglarna hyrdes ut till gäster på sommaren.⁵⁸

⁵⁸ Bengt Andersson 090608

Förändringar under senare tid

Det hus som kallades hönshuset revs någon gång under 1900-talets andra hälft och så sent som 2009 revs det hus som låg bredvid.

När kommun tog över ändrades parkens användningsområden och därmed dess innehåll.

Tujorna på gräsmattan på huvudbyggnadens södra sida nyplanterades tidigt 1980-tal.

Lusthuset genomgick en restaurering 1983.⁵⁹

Under 2000-talets första år byggdes tre flerfamiljshus strax nordost om den privata trädgården och precis utanför det byggnadsminnesmärkta området. Vid samma tid byggdes också en villa strax norr om trädgårdsmästarbostaden. Eva och Anders Danielsson har bott i huvudbyggnaden sedan 1990. År 2005 anlidade de trädgårdsmästaren Simon Irvine (1952-) för att rita det område precis invid huvudbygganden som bland annat innehåller en pool.⁶⁰

⁵⁹ Evalena Öman 090307

⁶⁰ Eva Danielsson 100429

3. Villa Giacomina -parken idag

Detta kapitel är indelat i först en allmän beskrivning av parken. Efter denna allmänna beskrivning kommer beskrivningar av parkens olika delar, som varje del beskriver ett *geografiskt* område i parken. Områdena är indelade efter deras olika *karaktär*. I denna del beskrivning ingår en del där vegetationen i de olika områdena beskrivs i trädskikt, buskskikt

Figur 30 Områdesindelning av parken. (grafik av Hanna Gustafsson)

och fältskikt.⁶¹

Efter det följer en redogörelse av de olika element som finns i parken som är genomgående, eller berör alla de tidigare beskrivna delarna, *gångar*, *alléer* och *entréer*.

Parken har sin högsta punkt i det nordvästra hörnet och sluttar sedan nedåt mot Kinnevikens olika högrader. Området runt bäckravin (fig. 30) är backigt och den öppna gräsytan från lusthuset ner mot vattnet sluttar tydligt. Lusthuset och huvudbyggnaden, med sin omgivande trädgård, ligger på höjder. Övriga områden upplevs som platta.

Parken är idag som helhet öppen och det är lätt att ta sig fram i hela parken till fots. En del områden upplevs som fuktigare. Det är inget område i parken, förutom bäckravin, där man inte kan ta sig fram torrsködd större delen av året.

I parken är gräsytan mellan stranden och lusthuset öppen, samt området precis kring lusthuset, i övrigt finns det i hela parken ett tätt trädskikt. I områden där bok är det dominerande

⁶¹ Då områdena är stora är arterna som presenteras från fältskiktet ett urval av de vanligast förekommande i området, alternativt de speciellt utmärkande för denna miljö. Rubiken därav *Dominerande arter i fältskiktet*.

trädslaget är fältskiktet obefintligt. Buskskikt finns i varierande grad i hela parken, mest betydande i området runt bäckravinen, i övriga områden handlar det i stor utsträckning om uppträngande sly.

Parken runt lusthuset

Detta område kan vegetationsmässigt delas in i två delar, den del av parken som är norr om lusthuset och den del som är söder om (fig. 30). Den norra delen är parkens mest höglänta och det är i denna del det växer mest tall (*Pinus sylvestris*). Tall är det dominerande trädslaget längst västerut, på de högsta delarna av området, längre ner mot vägen är bok det dominerande trädslaget.

Hela denna del av parken omfattas inte av byggnadsminnesmärkningen och det är detta område som uppfattas mest som ett rent naturområde när man rör sig i det. Det finns, om man bortser från lusthuset, inga byggda element. På andra sidan om den asfalterade cykelväg, som markerar parkens norra gräns, möts parken delvis av en allmänning med en dunge vilket förstärker känslan av vild natur.

Trädsikt

bok (*Fagus sylvatica*)

ek (*Quercus robur*)

cypress (*Chamaecyparis lawsoniana*)

tall (*Pinus sylvestris*)

Busksikt

skogshallon (*Rubus idaeus*)

hassel (*Corylus avellana*)

Dominerande arter i fältsikt

vitsippa (*Anemone nemorosa*)

lundgröe (*Poa nemoralis*)

tuvtåtel (*Deschampsia caespitosa*)

Figur 31 Ytan framför lusthuset, sedd från sydost.
(Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Området kring bäckravinen

I den del av parken som ligger mellan trädgården och huvudvägen går ett antal bäckar och mindre diken. Från huset har det tidigare gått en stig som ledde över dessa över huvudvägen och upp till lusthuset. Denna gång har gått över tre små broar och kan ännu anas i parken idag. Idag finns de två broar som befinner sig på den privata tomten kvar, den som är närmast lusthuset och som tidigare funnits på det som idag är kommunens område, fattas (fig. 37).

Området kring bäckravinen är ett vegetationstätt område; det är den del av parken som har det kraftigaste buskskiktet och en stor variation i både träd- och fältskikt.

Topografin växlar kraftigt i området och med den fukthalten i jorden, vilket medför att ett stort antal arter kan hitta sin plats inom området. Den stora variationen i trädskikt kommer sig av det är i denna del av parken det finns kvar flest inplanterade träd. Det var antagligen också så att denna del av parken var den som påverkades mest av olika skeden av renoveringar och inplanteringar av själva trädgården, den som idag är privat. Det är den del av parken som ligger närmast huvudbyggnaden och den del som ligger mellan huvudbyggnaden och lusthuset. I den del som idag utgör Rododendron-dalen växte det på 1930-talet exotiska växter, blommande buskar och små träd mot en fond av barrträd (fig. 27). Denna övergång, där stigen slingrar sig in i skogen, där trädgården blir park är idag mer diffus och känns slumpmässig. Ett ställningstagande bör göras om vilken karaktär denna plats ska ha. Rudolf Abelin beskriver hur övergången mellan ordnad trädgård och lummig park ska vara flytande men som platsen ser ut idag är den svårläst, det är svårt att förstå vilka växter som är placerade med en tanke och vilka som själva smugit sig in.

Trädskikt

al (*Alnus glutinosa*)
ask (*Fraxinus excelsior*)
blodbok (*Fagus sylvatica Atropunicea*)
bok (*Fagus sylvatica*)
douglasgran (*Pseudotsuga menziesii*)
ek (*Quercus robur*)
hängbok (*Fagus sylvatica Pendula*)
hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*)
lärk (*Larix decidua*)
skogslönn (*Acer platanoides*)

Figur 32 Den bro som utgör gränsen mellan trädgård och park. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 33 Bron närmast trädgården, små träd och grupper av perenner mot en fond av barrväxter. (Foto: Selling/Nordiska museet 1931)

Figur 36 Samma plats, man kan fortfarande följa vart stigen tar vägen men det börjar växa igen. (Foto: Bengt Andrén, 1983)

Figur 35 Platsen idag, det är igenvuxet och det är svårt att förstå sammanhanget.

Figur 34 Bäckravinen närmast trädgården med en av broarna i riktning söderut. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Buskskikt

ask (*Fraxinus excelsior*)

azalea (*Azalea ssp.*)

lönna (*Acer platanoides*)

rododendron (*Rhododendron ssp.*)

Dominerande arter i fältskikt

kirskål (*Aegopodium podagraria*)

vitsippa (*Anemone nemorosa*)

brännässlan (*Urtica dioica*)

Figur 37 Det kraftigt kuperade området mellan huvudbyggnad och lusthus i riktning norrut. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Stranden

Näst efter huvudvägen genom parken är stråket från Skogshyddan, längs med Kinnevikens strand och bort mot de nybyggda husen på udden (s.43), det mest använda i parken. Området, som jag har valt att dela in det, innefattar den öppna gräsytan av ängskaraktär (fig. 8) och området längs med vattnet.

Stranden är det mest heterogena området i denna sammanställning. De mindre områdena inom det område som här kallas stranden är dock väldigt små. Stranden och gräsytan är parkens mest öppna delar. De utgör tillsammans den del av parken är trädskiktet är glest och det växer gräs. Det finns inom området även en del där det är ren sand och en del där det växer vass.

Trädskiktet är också det varierat, både i fråga om olika trädarter och i fråga om vilken dignitet de olika träden har. I detta område finns, på gränsen mot trädgården, fyra riktigt gamla ekar och en stor ask, samtidigt som det i vattenbrynet tränger upp sly av al. Hassel har spridit sig i den öppna gräsytan.

Trädskikt

al (*Alnus glutinosa*)

ask (*Fraxinus excelsior*)

vårtbjörk (*Betula pendula*)

ek (*Quercus robur*)

lärk (*Larix decidua*)

skogslönn (*Acer platanoides*)

tall (*Pinus sylvestris*)

Buskskikt

al (*Alnus glutinosa*)

hassel (*Corylus avellana*)

Figur 38 Sanddyn med tallar vid stranden. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 39 Alar i vattenbrynet. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 41 gräsytan ner mot Kinnevikens. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

sälg (*Salix caprea*)

Dominerande arter i fältskikt

ängskavle (*Alopecurus pratensis*)

ängsgröe (*Poa pratensis*)

tuvtåtel (*Deschampsia caespitosa*)

Parken mot Skogshyddan

Detta är, bortsett från området som har direkt kontakt med vattnet, den mest låglänta delen av parken. Känslan är att området är fuktigare. Fältskiktet skiljer sig i denna del som är söder om huvudvägen kraftigt mot det fältskikt som är i den del av parken som är norr om huvudvägen. Det vanligaste trädslaget är bok (*Fagus sylvatica*), det är ett fåtal exemplar av skogslind (*Tilia cordata*) som bryter denna dominans och ett bestånd av tall (*Pinus sylvestris*) direkt vid vattnet. Vid entrén från Skogshyddan står det en stor rödek (*Quercus rubra*).

Trädskikt

ek (*Quercus robur*)

bok (*Fagus sylvatica*)

lind (*Tilia cordata*)

lönna (*Acer platanoides*)

rödek (*Quercus rubra*)

tall (*Pinus sylvestris*)

Buskskikt

hassel (*Corylus avellana*)

skogshallon (*Rubus idaeus*)

Figur 40 Parken vid Skogshyddan, i riktning norrut. På avstånd syns tallarna vid vattnet. Till höger i bild. (Foto: Hanna Gustafsson, april 2010)

Dominerande arter i fältskikt

ängsgröe (*Poa pratensis*)

tuvtåtel (*Deschampsia caespitosa*)

midsommarblomster (*Geranium silvaticum*)

kirskål (*Aegopodium podagraria*)

Figur 41 Entrén från Skogshyddan. En stor rödek står precis utanför, här till vänster i bild. (Foto: Hanna Gustafsson, april 2010)

Trädgården

Vegetationen i den privata trädgården går inte att dela upp på samma sätt som de andra delarna av parken. Det är en miljö, som skiljer sig markant, och därför är redogörelsen av trädgården indelad i en beskrivning i text. Denna beskrivning redovisas i kombination med fotografier och därefter en lista över trädarter och buskar.

Beskrivning

Trädgården är idag mycket välordnad, det är stora, klippta ytor med gräs, buskar och äppleträd i gräsyterna. Från huvudbyggnadens gavel och rakt österut går det idag en grusad gång omgiven av avenbokshäckar (*Carpinus betulus*) (fig. 49). Framför huvudbyggnaden på sjösidan är det en stenlagd yta och strax öster om den finns ett område med spalje och en pool. På huvudbyggnadens andra sida, infartssidan, är det en rundel omgiven av grus. I rundeln finns det idag bara gräs. På kanterna av gräsmattan, in mot mitten av gårdsplanen, är det perennrabatter (fig. 46). Rakt norrut från huvudbyggnaden, bortom gårdsplanen, är det idag en stor öppen gräsyta som avslutas med en gårdsgård.

På den stora gräsmattan på huvudbyggnadens sjöväxer ett antal tujor. Då de planterades var de en förstärkning av gångarnas former, de var formklippta och skapade tillsammans med många andra komponenter i trädgården en fungerande helhet (fig. 22). Flertalet av de andra inslagen, som gångar, låga häckar och bollklippta buskar, är idag försvunna och detta medför att tujorna känns en aning malplacerade.

Figur 43 "Lillahuset" lekstugan med riktig murad mursten. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 42 Huvudbyggnadens gavel i riktning sydost. Ett äppleträd till vänster och ett päronträd till höger i bild. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Träd i trädgården

äpple (*Malus domestica*)

hängask (*Fraxinus excelsior* 'Pendula')

körsbär (*Prunus avium*)

päron (*Pyrus communis*)

Buskar

avenbok (*Carpinus betulus*)

ros (*Rosa ssp.*)

syren (*Syringa vulgaris*)

tuja (*Thuja occidentalis*)

Figur 47 Gräsmattan i den norra delen av trädgården avslutas med en gärdsgård i sten. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 46 Gräsmattan söder om huvudbyggnaden. Några av tujorna syns till höger i bild. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 45 Huvudbyggnaden sedd ifrån norr, mitt på gårdsplanen finns en oval av klippt gräs med ett solur. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

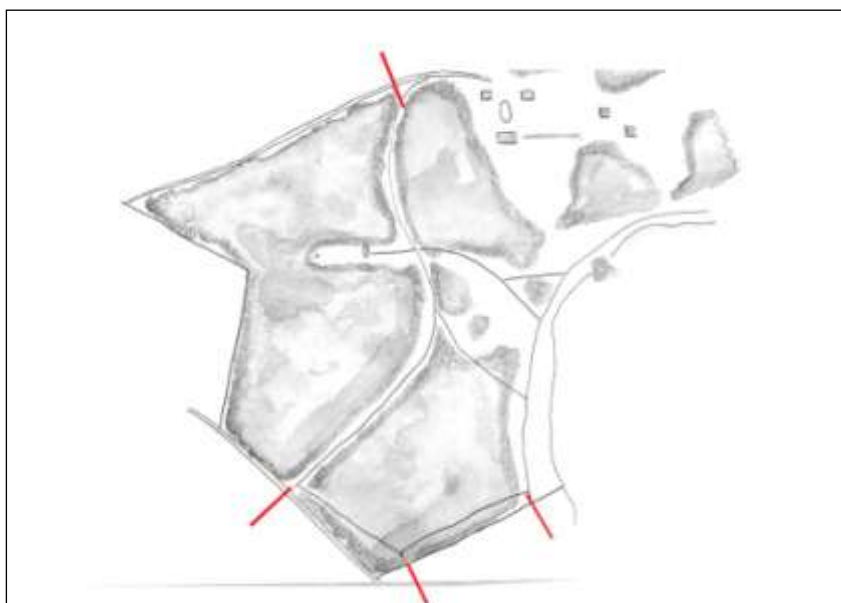
Figur 48 En smal, grusad gång kantad av avenbokshäckar leder från huvudbyggnadens östra gavel. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 44 Den östra flygeln sedd från slutet av lindallén vid infarten till trädgården. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Entréerna

Till parken idag finns det ett fyra utmärkta entréer varav en har en stor grind (fig. 51) och kan benämnas som huvudentrén. Det är idag den mest använda entrén och från den kommer man

Figur 50 Parkens entréer. (Grafik av Hanna Gustafsson)

Figur 51 Entrén från Gamla Läckövägen, den som kallas huvudentrén. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 49 En av två gripar på grindens stolpar. (Foto: Hanna Gustafsson oktober

Hanna Gustafsson oktober

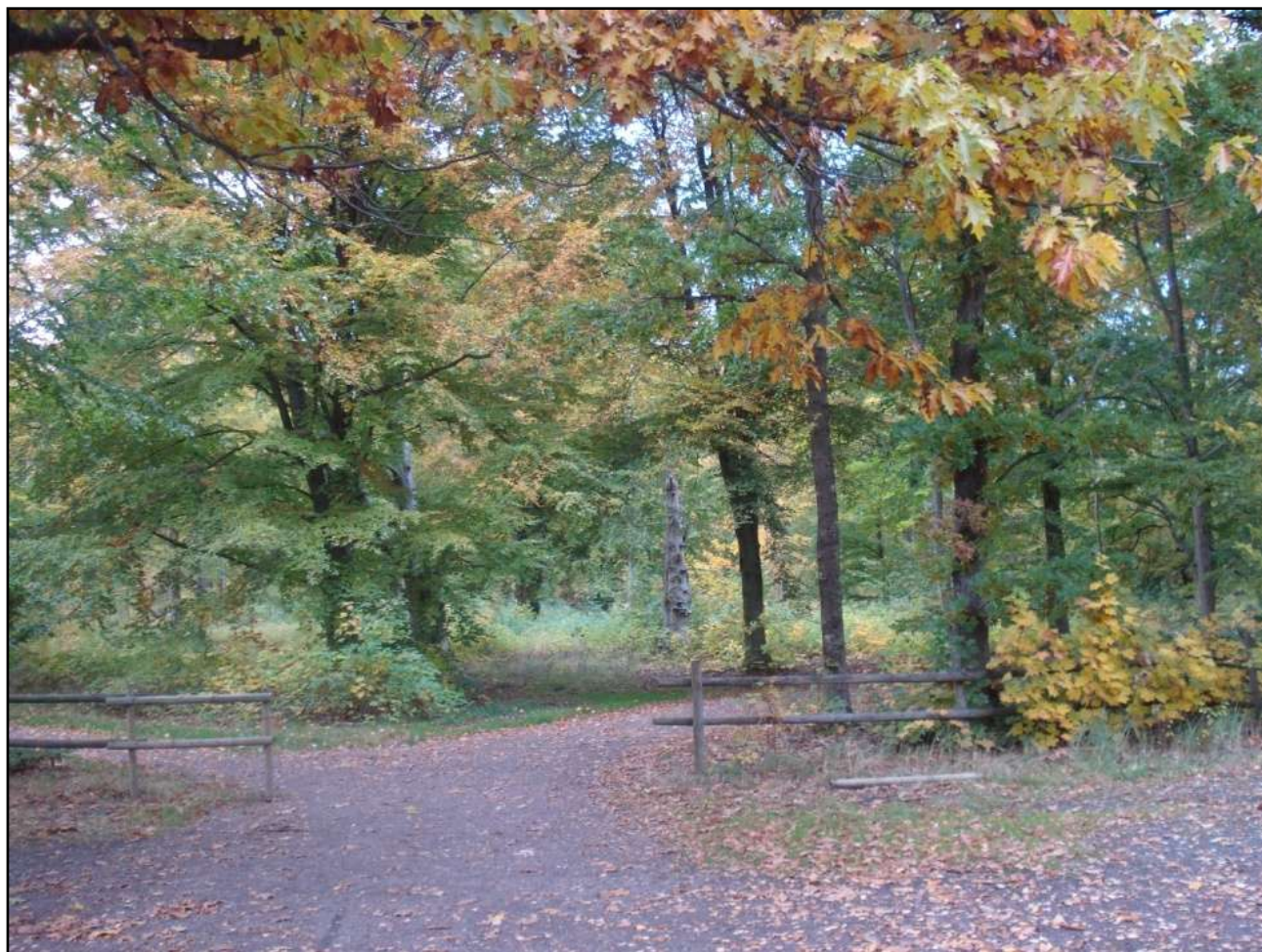
förändring när man kliver in genom grindhålet, utan grus och lite gräs från parkeringen blir gräs och lite grus inne i parken. Sommartid, då Villabadet har många besökare, står ibland bilar parkerade även innanför staketet i parken.⁶³

in på den bredaste av parkens gångar, som känns som en huvudväg. På grindens mittstolpar sitter två gripar som är nytillverkade efter gamla förlagor 1982 då hela grinden renoverades (fig 51).⁶² På de två yttre stolparna står två urnor i gjutjärn.

Den entré som idag används mest frekvent av bilburna besökare är den från Skogshyddan (fig 52), då det vid denna finns en parkering. Karaktären hos denna entré är av en helt annan än den vid huvudentrén. Entrén från Skogshyddan signalerar att man kommer till ett naturområde och staketet ger sken av en vilja att låta gränsen mellan park och parkering vara så diskret som möjligt. Staketet är tillverkat av tryckimpregnerat trä, omålat och enkelt i sin konstruktion (fig. 52). Det sker ingen tydlig

⁶² Gösta Nilsson 100415

⁶³ Besök i parken 090701

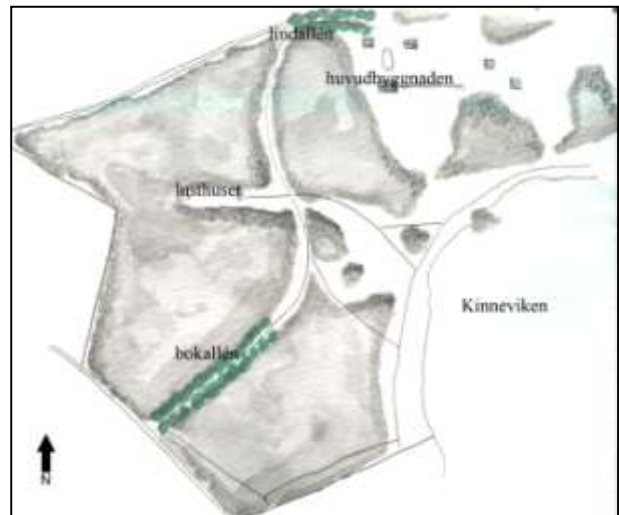

Figur 52 Entrén från Skogshyddan. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009.)

Alléerna

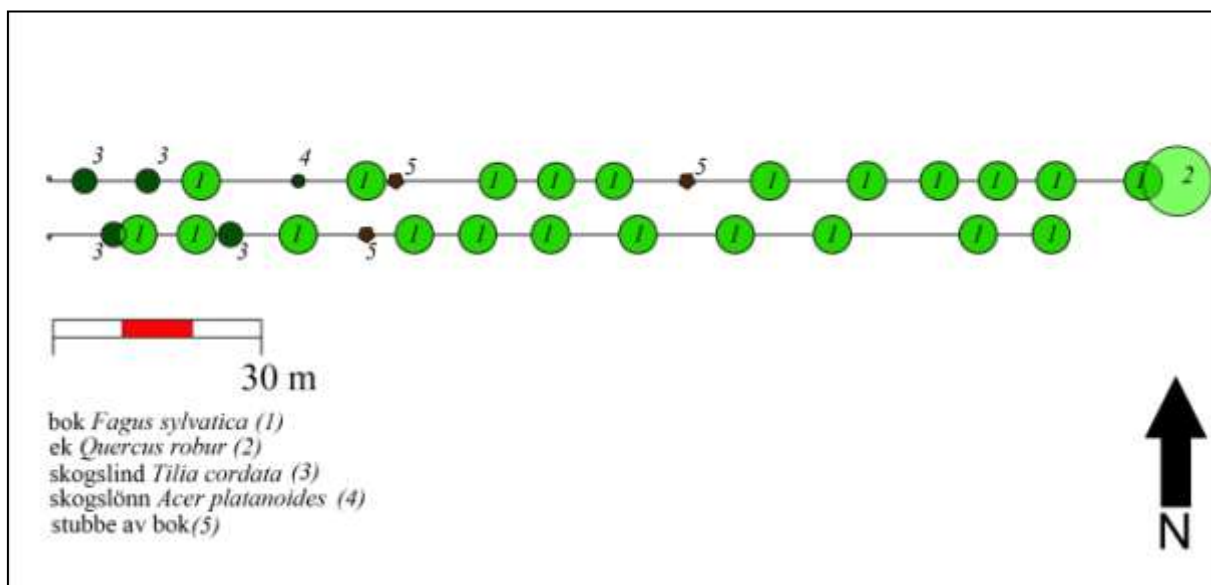
Figur 53 Bokallén sedd från huvudentrén. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009)

Figur 54 Bokallén och lindalléns placering i parken.

Längd: 120 m
Vägbredd: 4,2 m
C-c avstånd: varierande
Trädhöjd: varierande
Stamhöjd: varierande från 3m
Antal träd: 22 st bokar
Skador: saknade träd, barkskador

Sjukdomar: -
Kronbredd: 8 m
Trädart: bok (*Fagus sylvatica*)

Bokallén (fig. 53) bär känslan av att vara gammal, kanske jämnårig med parken. Troligtvis har den planterats och sedan fyllts i, träden är av olika ålder och utan exakt avstånd. Inledningsvis står fyra lindar och även en lönn har smugit sig in. Lindarna finns beskrivna som en kort och men ståtlig allé från tidigt 1900-tal.⁶⁴ De kan också ha fungerat som en del av den rad av lind som stod längs med Gamla Läckövägen i gränsen av parken.⁶⁵

Längd: 65 m
Vägbredd: 2,8 m
C-c avstånd: ca 8 m
Trädhöjd: 20 m
Stamhöjd: varierande 2-4 m
Antal träd: 17 st
Skador: -
Sjukdomar: -
Kronbredd: 3,5 m
Trädart: skogslind (*Tilia cordata*)

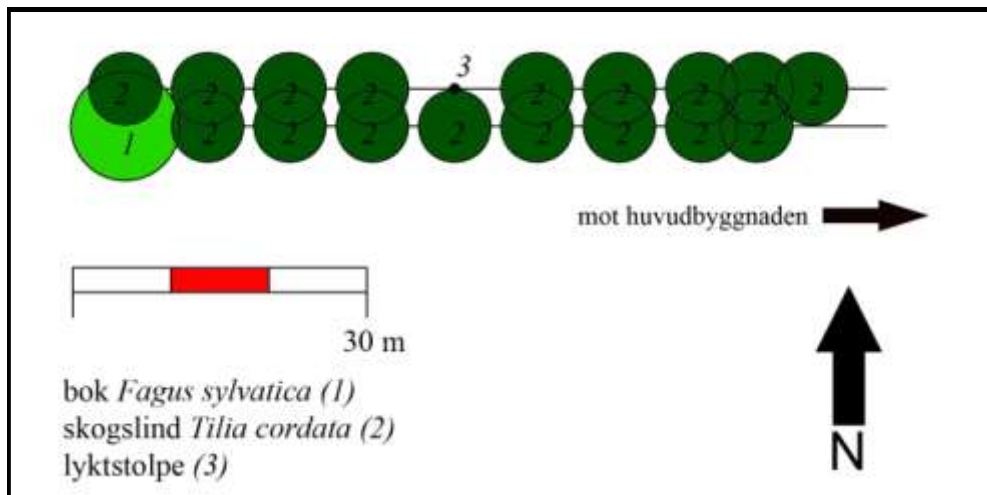
Figur 55 Lindallén norr om huvudbyggnaden. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009.)

Lindallén har en ganska ung karaktär, träden är inte späda men heller inte i sin fulla prakt. De har en uppskattad ålder på 70-80 år.⁶⁶ Den bit av väg som lindallén idag sträcker sig längs var tidigare den sista sträckan på huvudvägen som slingrar sig genom parken (fig. 54) och finalen innan man kom fram till huvudbyggnaden. Idag hör den mer samman med en cykelväg som går längs med kanten av villaområdet (fig. 55) detta eftersom de är asfaltsbelagda till skillnad från den grusade huvudvägen genom parken. Lindträden har få tecken på sjukdomar eller skador och de är i fin form. Denna allé har jämna avstånd mellan träden och alla träd är jämnåriga. Den är inte på samma sätt en imponerande gammal allé som bokallén från huvudentrén, utan känns mer som en del av trädgården. I allén saknas ett träd, där står det idag en lyktstolpe.

⁶⁴ Fischer, E. 1935 s. 105

⁶⁵ Stubbar finns kvar i muren längs med Gamla Läckövägen.

⁶⁶ Enligt Evalena Ömans metod omkrets genom 2.5

Figur 56 Inmätning av lindallén. (Grafik av Hanna Gustafsson)

Gångarna

Idag är huvudgången grusad och framkomlig med cykel, liksom gången mellan huvudentrén och entrén från Skogshyddan och gången mellan Skogshyddan och stranden och den längs med vattnet. Gångarna är av ett ganska mörkt stenmjöl⁶⁷ och inte kanthuggna och upplevs som att de har formats efter behov utan att ha planlagts av ett speciellt syfte. Med undantag för huvudvägen, som går från huvudentrén i en sväng genom parken och fram till huvudbyggnaden, som kantas av en bokallé och en lindallé (se s. 60 rubrik Alléer) (fig. 54).

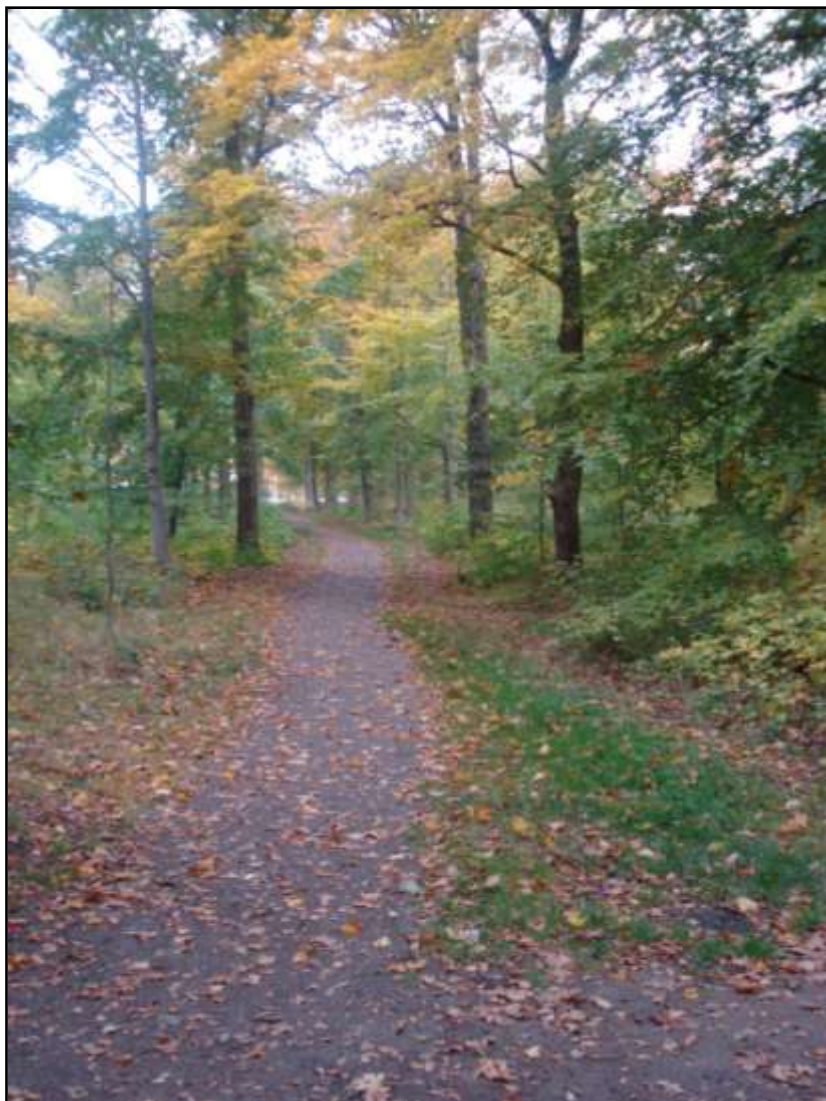

Figur 57 Gången mellan huvudentrén och Skogshyddan i sydlig riktning. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009)

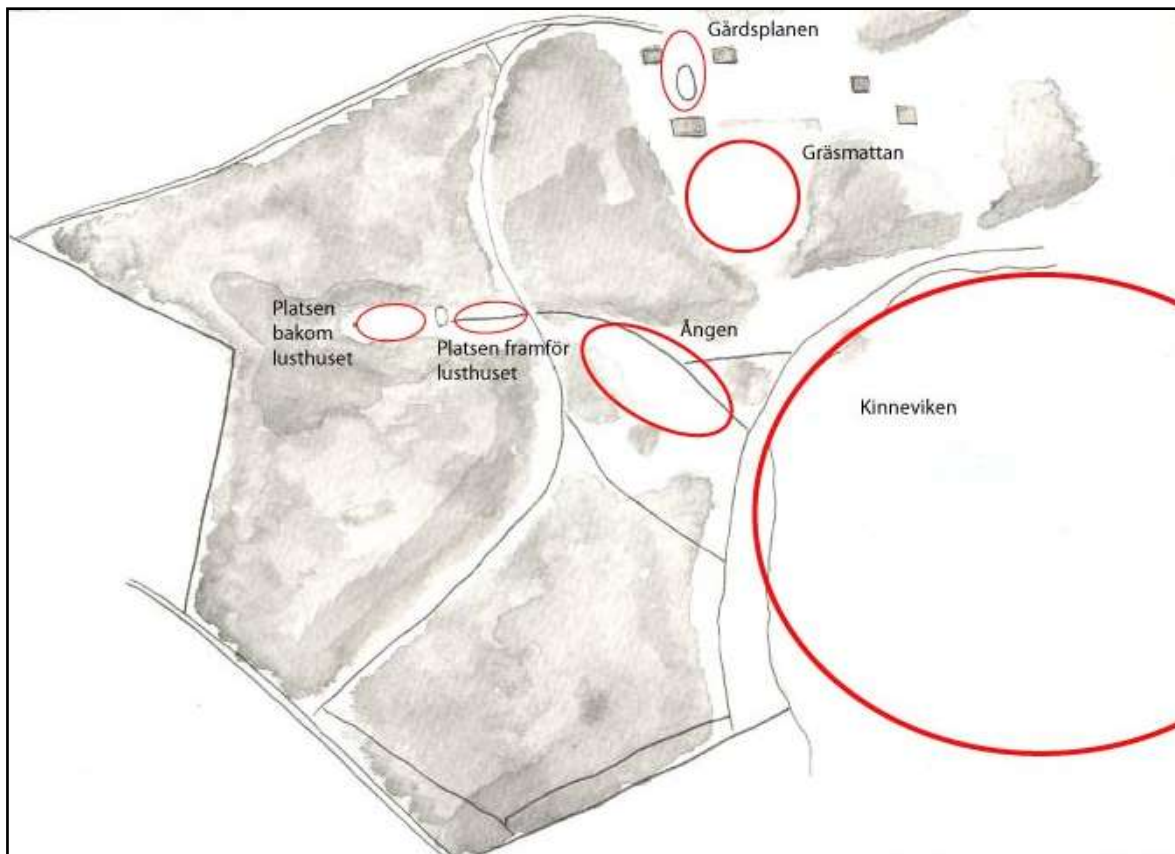
Då parken 1979 gick från att vara i privat ägo till att tillhöra kommunen och besökas av ett större antal människor förändrades rörelsemönstret i parken. Tidigare var parken en enhet och de olika delarna i relaterade till varandra. Lusthuset samspelade med huvudbyggnaden och man rörde sig på gångar mellan dessa på en promenad, inom det slutna system som parken utgjorde.

⁶⁷ I kommunens Skötselplan 2007 står det att gångarna ska vara i ett ljus stenmjöl

Idag är parken öppnad upp mot omgivande områden och ett större antal människor bor också i närområdet och har parken som en väg mot Skogshyddan, eller sneddar genom parken på väg till Lidköping. Istället för att parkens delar förhåller sig till varandra så är det områden och funktioner utanför parken som styr hur människor rör sig. I en drastisk kommentar skulle man kunna säga att gångarna skär istället för att slingra. Detta är ett resultat av den numera privata trädgårdens isolering och de tillkomna bostadsområdena runt omkring parken, vilka medför ett större antal människors rörelse i parken till och från Villabadet och Lidköping.

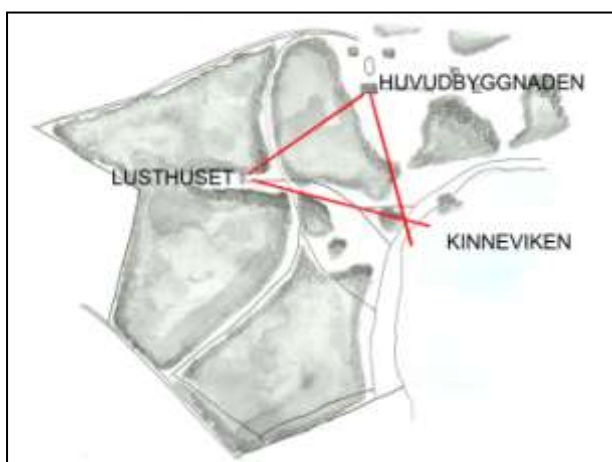

Figur 58 Stigen längs med gränsen mot Skogshyddan till vattnet. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009.)

Figur 59 Rumsanalys i parken, parkens rum och det större landskapsrummet i form av Kinnevikens. (grafik av Hanna Gustafsson)

Idag är det ett mer slutet parti, vilket upplevs som en baksida utan speciella funktioner eller utblickar som möter villaområdena i nordostlig riktning från parken. Frågan är hur det har sett ut tidigare, om parken öppnade sig på samma sätt mot jordbrukslandskapet inåt land som den gör ut mot vattnet och Kinnevikens?

Figur 60 De viktigaste tre siktlinjerna för att förstå sammanhanget i parken. (grafik av Hanna Gustafsson)

Analys av Villa Giacominas värden

För att klarlägga parkens värden har jag arbetat utifrån min frågeställning kring parkens värden. Nedan följer en redogörelse av Villa Giacominas värden. Parkens *kulturhistoriska*, *rekreativa* och *biologiska* värden;

Villa Giacominas kulturhistoriska värden

Villa Giacominas park är en viktig källa till information kring en parks utveckling från 1790-tal och fram till idag. Den tjänar som en levande källa till information och har därmed stora värden. Vad kan de olika delarna och inslagen i parken berätta för oss om de tidåldrar och generationer som format parken? Vad finns kvar i parken av deras gärning och deras parkideal?

Värderingsdiskussion

Metod

Värdediskussionen utgår ifrån Axel Unnerbäcks *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, där han presenterar en modell för att urskilja värden, presentera dessa och arbeta vidare med bevarande och vård utifrån den ambitionsnivå man väljer. Unnerbäck delar in värden i *grundmotiv* och *förstärkande motiv*.

I grundmotiv finns två underkategorier, dessa är *dokumentvärde* och *upplevelsevärde*. Under dokumentvärde hamnar sedan värden som *byggnadshistoriskt*, *byggnadsteknik historiskt*, *personhistoriskt*, *arkitekturhistoriskt*, *samhällshistoriskt*, *socialhistoriskt* och *teknik- och industrihistoriskt värde*. Alla dessa går inte att applicera på en park som Villa Giacomina men en del är möjliga att översätta och finns samtidigt hos Villa Giacomina. Dessa redovisas nedan.

Personhistoriskt värde hos Villa Giacomina

Det är en park från sent 1700-tal. Parken anlades på en plats ideal i sina förutsättningar där Claes Julius Ekeblad ansåg att allt fanns för att leva i samklang med naturen. Platsen lämpades sig mycket bra för en engelsk park med sina små kullar, uppvuxna träd och läge vid vattnet. Detta förfinade Claes Julius. Parkens personhistoriska värde uppstod av att en person, tongivande för samhällsklimatet, och själv under påverkan av det allra senaste inom trädgårdskonsten valde att själv leva ett liv som eremit på denna plats vid Vänern.⁶⁸

Hans tankar från sjuttonhundratalet som tagit fysisk form i denna plats och än idag i stort finns bevarande i form av vackra skogsplanteringar, gamla träd och stigar där man kan vandra mellan dessa.

⁶⁸ Olausson, M. 1993 s.363

Patina

Det finns i byggnadsvården ett värde som kallas *patina*. Med det menas att en yta eller en huskropp berättar en historia och avspeglar sin ålder. Detta kan ta sig uttryck i slitage eller att en yta är behandlad på ett ålderdomligt sätt. Att en del eller en hel byggnad visar att den är av hög ålder.

Detta går att direkt se som ett värde i Villa Giacomina. Delar som visar på parkens höga ålder och tidigare historia är:

– flera hundra år gamla ekar i sluttningen från trädgården mot vattnet, de två uppvuxna alléerna och byggda spår i anläggningen. De byggda spåren är den trappa som visar en tidigare gångs sträckning ner längs sluttningen från trädgården mot vattnet (fig. 61), den urna som står vid lusthuset och ringen av sex stycken lindar kring en sten med en inskription, strax norr om rododendrondalen.

Figur 61 Trappan som visar var gången från trädgården ner mot vattnet har gått. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Upplevelsevärden

Under grundmotiv upplevelsevärde hamnar *arkitektoniskt värde, konstnärligt värde, patina, miljöskapande värde, identitetsvärde, kontinuitetsvärde, traditionsvärde och symbolvärde*.

Arkitektoniskt värde

Arkitektoniska värden kan innehas av enskilda byggnader och/eller hela miljöer. De värden som nedan beskrivs handlar om det sistnämnda. Hela parken vid Villa Giacomina omfattas av en "arkitektonisk omvårdnad". Delar av denna miljö som har ett stort värde:

- byggnadernas placering i trädgården, flyglarna som är regelbundet placerade enligt det tidiga 1800-talets ideal. Den genomgående utformningen på huvudbyggnad, flyglar, trädgårdsmästarbostad (fig. 63), det hus som har kallats Eriksro och även "lilla huset". Alla hus är vita eller ljusa och har låga valmtak.
- lusthuset i sitt mycket speciella utförande, varsamt restaurerat och dokumenterat 1983.
- de byggda element som är utplacerade i parken. Lusthuset på sin höjd, grinden vid huvudentrén som visar att man kommer till en fin park och även de spår av en grind som finns nedanför sluttingen från trädgården (fig. 62). De är byggda element i parken som visar att parken är en enhet och att de ideal som påverkat byggnader och trädgård också påverkat parken.

Figur 63 Den gamla trädgårdsmästarebostaden går i samma stil som den övriga bebyggelsen. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 62 Fundament till en grind. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

– den italienska stilen i byggnad och trädgårdens mittaxel, som kommer sig av Gustaf Pipers inspiration från Neapel (se s. rubrik Eremitaget Jerneväg blir Villa Giacomina) och hur detta förstärks av tujorna planterade framför huvudbyggnaden.

Förstärkande motiv

Under förstärkande motiv finns värden som *kvalité*, *pedagogiskt värde*, *autenticitet* och *sällsynthet-representativitet*. Det sista värdet är menat att vara delat i två. Antingen så är en byggnad skyddsvärd för att den är sällsynt eller för att den är representativ. Villa Giacomina är representativ för en engelsk park.

Parkens värde som representativ

En park kan inte på samma sätt sägas vara representativ för en tid som en byggnad. En park förändras hela tiden och lager läggs på lager. I enlighet med Florensdeklarationen kan man inte heller välja en tid som parken ska representera och återskapa denna. Villa Giacomina är inte representativ för en ålder utan har påverkats av många olika tiders ideal och representerar därför i sina olika delar olika tiders ideal.

Det som ändå utgör parkens representativitet av för en park från det sena 1700-talet, är att det är en park i den friare, engelska stilen. Delar av detta som är värdefulla är:

– den förädlade naturen. Det som visar sig i utplaceringen av stenar med inskriptioner, i detta fall vid ringen av lindar. Detta var något som var mycket vanligt under sent 1700-tal och tidigt 1800-tal, att man för att på riktigt skulle uppleva naturen kompletterade vackra platser med minnesvärda citat från kända personer.⁶⁹

– förhållandet mellan slutet och öppet under en vandring genom parken. Från huvudentrén kan man följa bokallén längs huvudvägen. Vid sidorna av vägen står bokträden. Längre fram längs med vägen kommer en krök och en lätt uppförslutning, på krönet av denna backe ser man hur det öppnar sig och sikten blir fri ut mot Kinnevikens och Väners. Från denna punkt ligger det en äng mer mot vattnet som inramas av trädgångar (fig. 67).⁷⁰

⁶⁹ Olausson, M. 1993 s. 180

⁷⁰ Piper 1812-13

Rekreativa värden för dem som vistas i parken

Parken har ett stort antal besökare varje dag, de promenerar, rastar hunden solar och badar i parken. I stort sett alla jag mött har haft ett engagemang för platsen, ett intresse för att den förvaltas väl och har trivts och vistats där mycket.

– bostadsnära natur, i och med de relativt nyligen utbyggda bostadsområdena norr om parken har nya parkens nya grannar nytta av Villa Giacominas natur i sitt vardagliga liv.

– kontakt med vattnet, att lugnt kunna promenera utmed vattnet, att från högre delar av parken kunna blicka ut över detta inger, enligt miljöpsykologin, en lugnande effekt och en känsla av kontroll som fungerar avstressande.⁷¹

Figur 64 Att vistas vid vattnet verkar lugnande. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009)

– att parken är lättillgänglig för alla människor. Det är lätt att både ta sig till parken och att ta sig runt i området. Det går idag att ta sig till parken på cykelvägar från Lidköping, det finns kollektivtrafikförbindelser via Lidköpings stadsbussar och parkering vid Skogshyddan (fig. 49) och de större gångarna är framkomliga med rullator, rullstol och barnvagn.

– utbildningssyfte, parken ligger inom utflyktsavstånd för ett antal skolor och kommunen planerar också att sätta upp tavlor med information för att ytterligare öka på kunskapen kring parkens historia och biologiska värden.⁷²

⁷¹ Patrik Grahns 8 karaktärer

⁷² Evalena Öman 091019

Biologiska värden

Naturen i Villa Giacominas park är unik i många avseenden och placeringen av dessa olika naturtyper, inom ett relativt litet område medför att parken har stora biologiska värden.

– gamla ädellövträd, för parken är unik och mycket värdefullt de gamla lövträd främst i form av ek och deras förmåga att hushålla lavar. På ekarna i sluttningen ner mot vattnet från

huvudbyggnaden växer ett antal rödlistade lavar.⁷³

–i parken varierar både fukthalt och jordmån stort. Från torräng, ner mot fuktäng och strandbank, detta medför en stor mångfald i biotoper och medför möjlighet för ett stort antal arter att trivas i parken

⁷⁴

– död ved som får ligga kvar i anslutning till parken eller i form av döda träd som står kvar utgör livsviktiga element för ett stort antal organismer (fig. 65). Parken idag har 5-10 döda träd och ved ligger upplagd på ett par platser. I en skötselplan från 2007 slår kommunen fast att död ved ska förvaras i parken men utan för det område som idag är byggnadsminnemärkt⁷⁵ (fig. 3).

Figur 65 Ett dött träd som får stå kvar blir hem åt många insekter och organismer. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

⁷³ Trädvårdsplan för Lidköpings kommun 2006

⁷⁴ Gunnarsson, A. 1985

⁷⁵ Länsstyrelsen i Västra Götaland har vid inventering av platsen slagit fast att detta är en miljö av kulturhistoriska värden och att det finns tillräckligt med död ved runt om i trakten utan att denna också ska förvaras i Villa Giacominas park. Så idag får döda träd, som står kvar, finnas för att de också minner om platsens historia, men nedfallna grenar eller fallna träd ska tas omhand. (Evalena Öman 100415)

4. Villa Giacomina - framtid

Denna del av uppsatsen består av en inledande *restaureringsdiskussion* och redogörelse av de olika metoder man kan ha nytta av när det kommer till att vårda och bevara historiska parker. De begrepp som redovisas ibland beskrivas med andra namn men ändå vara samma metod. Nästa stycke innehåller en mer ingående analys av parkens olika delar och förslag på hur man ska förhålla sig till dem för att kunna fungera som *beslutsunderlag* i det fortsatta arbetet med parken.

Målsättningsdiskussion

Till hjälp och att rätta sig efter vid vård och bevarande av historiska trädgårdar och parker finns Florensdeklarationen (bilaga 6) som författades 1982 som ett komplement till det tidigare Venedigdokumentet från 1964, som hanterar bevarandet av kulturmiljöer i stad och på landet. Ett utsnitt ur Florensdokumentet under rubriken *Restaurering och rekonstruktion*:

Artikel 15: Ingen restaurering och framförallt ingen rekonstruktion av en historisk park eller trädgård får göras utan föregående noggranna studier som kan garantera att arbetena är korrekta ur vetenskaplig synpunkt. Sådana studier kan innebära allt från arkeologisk utgrävning till sammanställandet av dokument om anläggningen i fråga och om likande anläggningar. Innan arbetena själva påbörjas måste en plan för dem utarbetas som grundas på ovannämnda studier. Denna plan måste underställas en expertgrupps gemensamma prövning och godkännande.

Artikel 16: Restaureringsarbetet måste respektera de olika utvecklingsstadier som den berörda anläggningen genomgått. I princip skall inte någon period ges företräde framför andra, utom undantagsvis då en skada eller förstörelse på någon del av anläggningen är så grav att man beslutar sig för att rekonstruera den på grundval av bevarade spår eller ovedersäglig dokumentarisk bevisning...

Begrepp vid bevarande av historiska parker och trädgårdar:

För att kunna diskutera hur Villa Giacominas park bäst sköts och underhålls behöver några begrepp definieras:

Skötsel omfattar sådant man gör i en park, men förändrar inget bestående, detta är det arbete som utförs i en park varje eller vart annat år.

Underhåll; med underhåll menas att man sköter parken kontinuerligt och med samma metoder som det gjorts innan. Man byter ut döda växter, som att till exempel förnygra trädbeståndet och man beskär växter som vuxit sig för stora. Man renoverar byggda element som staket och lusthus.

Att *konservera* fungerar inte på en hel park, då det innebär att man fryser en form, då detta inte fungerar på levande material handlar konservation i trädgårdssammanhang enbart om byggda element, exempel i Villa Giacominas park är lusthuset.

Vid en *restaurering* använder man sig av det material som redan finns och renoverar det. En trädgård kan vara förfallen eller igenväxt men det är det material som finns som man rustar upp och använder.

Vid en *rekonstruktion* har man historiska belägg och en vetenskaplig grund för att återskapa något som man vet funnits på just denna plats och hur det har sett ut. Man har källmaterial som styrker hur parken såg ut och man kan sedan variera sig i hur långt man går i val av växtmaterial och skötsel av parken efter historiska belägg.⁷⁶

Vid en *pastisch/tidstypisk efterbild* väljer man att frysa tiden och återskapa en tid som den skulle kunna ha varit och ibland även med källmaterial från andra platser. Detta har man bland annat gjort vid Fredriksborgs slott på Sjöland, där man har skapat en barockanläggning som även innehåller inspiration från samtida andra anläggningar.

När man *renoverar* använder man nutida material och adderar det till det befintliga, alltså moderna material istället för material från parkens tillkomsttid.⁷⁷

Omgestaltning innebär att man förändrar en park i dess utseende, det kan handla om att man förenklar eller planerar om. Detta är inte en form av kulturhistorisk vård.⁷⁸

Varsam omgestaltning kallas den omgestaltning där alla förändringar är reversibla, man kan till exempel lägga igen gångar men låta materialet av gången ligga kvar i marken och dokumentera det tidigare utseendet.

⁷⁶ Sammanställda av Maria Flinck, trädgårdshistoriker, och Vicki Wenander, bebyggelseantikvarie, och reviderade efter ett seminarium med Trädgårdshistoriska nätverket 3 maj 2001 på Stockholms länsmuseum.

⁷⁸ Översatt från Vicki Wenander; Byggnadsvårdens termer (hur de oftast används) 2001

⁷⁹ Översatt från Vicki Wenander; Byggnadsvårdens termer (hur de oftast används) 2001

Mål för bevarandet av Villa Giacomina

Det är här Villa Giacominas värden idag, se ovan, omvandlas till mål för bevarande i framtiden. För att bevara de värden som finns i parken idag och parkens historia. Dessa mål presenteras i först översiktliga mål, som rör hela parken. Sedan följer mål för varje delområde i parken.

Översiktliga mål

Entréerna

För att parken ska förstärkas bör alla entréer vara tydligare. Idag är entrén från Gamla Läckövägen den enda som signalerar att man kommer in i en park av historiskt värde. De övriga entréerna (fig. 49) finns det inget historiskt belägg för, då parken tidigare dels varit större i sin ursprungliga form och människors rörelse i parken helt förändrats sedan den övergick i kommunal förvaltning 1979 (se s. 63 rubrik Gångar). Dock bör de så som de används idag signalera att det sker en övergång mellan vanliga allmänningar och Villa Giacominas park, en miljö med kulturhistoriska värden (se s. 66 rubrik Kulturhistoriska värden).

Figur 66 Entrén norrifrån är smal, den upplevs slumpmässig då den är oregelbunden och gången som leder in i parken inte är kantskuren. Den gångväg som idag leder in i parken är den med som syns minst och underordnas de andra vägarna, som är asfalterade. Denna entré signalerar inte att man kommer in i en park med kulturhistoriska värden. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009)

Öppet/slutet

Då parken genom historien varit uppdelad i olika delar relaterade till varandra och varierande i sin karaktär, på det sätt en engelsk park i sin konstitution ska vara behöver man i parken idag fatta vissa beslut kring vilken karaktär hos de olika ytorna som ska bevaras. Vad ska vara öppet, vad ska vara slutet?

Stranden och gräsytan i anslutning till denna ska vara öppna. För att man när man promenerar på gången längs med stranden ska kunna orientera sig genom att man ser lusthuset och huvudbyggnaden. Gräsytan ska också vara öppen för att det då, när man har gått igenom bokallén från huvudentrén och kommit upp på den lilla höjden, öppnar sig rummet och man har lusthuset upp till vänster och Kinnevikens ner till höger. Kontrasten mellan den slutna allén och att det öppnar sig ger besökare en varierad promenad.

Att en engelsk park skulle erbjuda stimulans för sinnena och överraska sina besökare var en

Figur 68 Utsnitt ur Fredrik magnus Pipers plan för Hagaparken, Stockholm. De utritade gångarna går dels genom slutna dungar och genom öppna ytor. (ur Den svenska trädgårdskonsten genom 400 år)

av de viktigaste sakerna på 1700-talet. Alla element i parken skulle inte vara synliga direkt och ibland skulle en park öppna sig och ibland sluta sig runt vandrarens väg.⁷⁹

Det ska vara öppet runt lusthuset, både på den västra sidan mot urnan och på den östra sidan mot Kinnevikens. Detta för att man ska förstå att

Figur 67 Den öppna gräsytan ner mot Kinnevikens. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2010)

lusthuset är placerat på en höjd. Att placera lusthus eller monument på höjder var en viktig del i den engelska parken. Genom att det är öppet

både framför och bakom lusthuset förstärks också byggnadens symmetriska arkitektur.

⁷⁹ Piper 1812-1813

Siktlinjer

I parken har, för inte så många år sedan, funnits ett antal siktlinjer som varit viktiga för förståelsen av hur parken är sammansatt och hur de olika elementen relaterar till varandra. Lusthuset till huvudbyggnaden, parken mot vattnet, med flera (fig. 60). Från lusthuset ska man kunna orientera sig i parken och ha fri sikt mot vattnet.

Dessa linjer ska vara öppna just för förmågan att orientera sig under en vandring i parken och behålla den idé kring vad en promenad i parken skulle vara när parken anlades på 1790-talet.

Just sikten mot vattnet är fundamental för parken och ska hållas öppen. Det var troligtvis placeringen vid Kinnevikensjön och den vackra naturen som gjorde att Claes Julius Ekeblad valde att anlägga parken vid Jerneväg. Det var också detta som attraherade Gustaf Piper att bygga ut huvudbyggnaden och renovera parken. Hur Piper här kände igen en stämning från Italien och Neapel som till stor del var beroende av utsikten över Kinnevikensjön mot Kinnekulle och Lidköping (se Rubrik Jerneväg blir Villa Giacomina, s. 28).

Figur 69 Platsen framför huvudbyggnaden med utsikt över Kinnevikensjön mot Lidköping. (Foto överst: Bengt Andrén, 1983/ Foto nederst: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Mål för parken runt lusthuset och bokallén från huvudentrén

Figur 71 Urnan väster om lusthuset. En stig går härifrån och mot parkens nordvästra hörn. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Mål

- att bevara den biologiska mångfalden och olika sorters träd i detta område och att lusthuset håller kvar sin konstitutiva roll som parkens idag enda byggnad.
- för att bevara karaktären som området har bör sly gallras regelbundet. Vid gallringar bör bok, ek, tall lämnas.⁸⁰
- lusthusets placering i en äng (fig. 29), som under 1900-talet allt mer vuxit igen, bör bevaras. Området runt denna parkens äldsta byggnad ska vara öppet.
- bokallén ska fortsätta vara den pampiga entré som den är idag

Figur 72 Lusthuset med den stora boken framför. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

⁸⁰ Lidköpings kommuns skötselplan 2007

Mål för stranden

Näst efter huvudvägen genom parken är stråket från Skogshyddan, längs med Kinnevikens strand och bort mot de nybyggda husen på udden det mest använda i parken. Området, som jag har valt att dela in det, innefattar den öppna gräsytan av ängskaraktär (fig. 69) och området längs med vattnet.

- att strandområdet ska hållas öppet så att sikten är god. Det träd som växer i området av vass (fig. 75) bör tas bort, liksom vassen bör muddras så att den ursprungliga strandlinjen åter kommer fram.
- sikten från lusthuset och huvudvägen behålls
- att skillnaden mellan öppet och slutet ska förstärkas.

Figur 74 Stranden är igenväxt och stigen är smal.
(Foto: Bengt Andrén, 1983)

Figur 73 Området är inte lika buskigt men de buskar som syns i figuren här intill har blivit träd. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 75 Alar växer och skymmer sikten. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Figur 76 Ett område av vass växer där det tidigare var öppet vatten (jmf. Bilaga 3)

Mål för trädgården

Denna del av parken är idag separerad från övriga och användningen skiljer sig också då denna del är privat. Karaktären runt huset har dock skiljt sig från resten av parken redan innan de två delarna hamnade i olika händer. Idag är det en öppen anläggning med stor gräsmatta mot vattnet och tydliga linjer.

- att bevara trädgården som förstärkning till huvudbygganden och som ett striktare komplement till den lummigare parken, på så sätt den var i Rudolf Abelins anläggning från tidigt 1900-tal.
- sikten mot vattnet bör hållas öppen för förståelsen av huvudbyggnadens placering.
- trädgårdens komposition bör ses över då axel mot vattnet idag är sned på grund av tujornas placering och storlek.

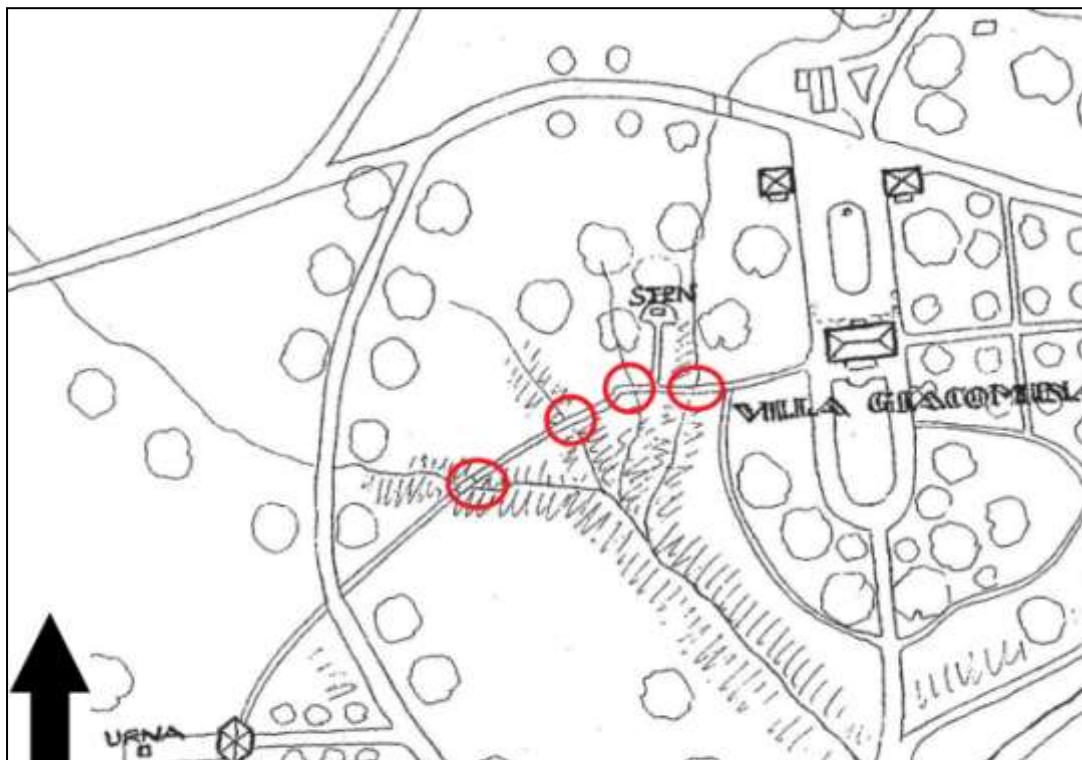
Figur 77 De gamla tujorna. (Foto: Lars Hasselberg, 1982)

Figur 78 Tujorna idag. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Mål för området kring bäckravinen

Att denna del mellan den stora parken och den, idag, privata trädgården ska behålla en egen karaktär, som den haft under nittonhundratalet så att det finns en övergång mellan trädgård och park som är överskådlig och inte känns slumpmässig.

Figur 79 Inmätning från 1917 visar gången från huvudbyggnaden till lusthuset. De fyra ringarna är platserna för de broar som på den tiden fanns. Idag är de tre närmast huvudbyggnaden ersatta med nya broar.

Figur 8/Broarna över bäckravinen i Rododendrondalen sedda från trädgården. Platsen är igenvuxen och det går inte att förstå vart stigen tar vägen. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009)

- att sikten från huvudvägen bort mot huset ska vara fri (fig. 83) denna vy är viktig för förståelsen av parkens helhet och sambandet mellan lusthuset och huvudbygganden.
- att förstärka bandet mellan lusthuset och huvudbyggnaden, visa att det har funnits en gång här och därmed stärka parken som *en* enhet.
- att rododendrondalen ska vara en övergång mellan trädgård och park.

Mål för parken mot Skogshyddan

Denna del av parken omfattas till sin helhet idag inte av byggnadsminnesförklaringen men bör ändå behandlas som *ett* område för att stärka parkens karaktär och presentera Villa Giacomina för besökare som kommer in i parken via entrén vid Skogshyddan.

- att parken från detta håll ska uppfattas som en park med kulturhistoriska värden
- att bevara den biologiska mångfalden och variationen av arter.

Beslutsunderlag för att bevara Villa Giacominas värden

Med bakgrund i parkens historia och vad parken är idag har ett antal åtgärder tagits fram. För att Villa Giacominas värden ska bevaras och förstärkas finns det en del saker man kan praktiskt utföra i parken för att den som helhet ska bli tydligare för besökare, intressantare. Det handlar om att bevara snarare än att lägga till för att kunna förtydliga parkens historia i anläggningen.

Åtgärder för parkens entréer

- alla entréer bör signalera att Villa Giacomina är en park av kulturhistoriskt värde. Detta skulle delvis kunna ske genom att de informationstavlor Lidköpings kommun planerar placera ut i parken med bland annat information om dess historia placeras i direkt anslutning till entréerna norrifrån, från Skogshyddan och vid huvudentrén. Placeringen vid huvudentrén bör ske så att tavlan ej stör grinden och bokalléns samspel och linjer (fig. 82).
- en större skötselinsats borde ske vid entréerna då det är dessa som presenterar parken, sly ska hållas undan och död ved tas bort snabbt.

Figur 82 Bokallén där det saknas ett antal träd. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

Åtgärder för att behålla och förbättra parkens siktlinjer

– idag skymms sikten från huvudvägen bort mot huset av uppträngande sly (fig. 83) En gallring för att öka sikten bör ske för förståelsen av parkens helhet och sambandet mellan lusthuset och huvudbygganden (fig. 60)

Figur 83 Huvudbyggnaden kan bara anas genom slyet. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009)

Åtgärder för området runt bäckravinen

– den bro som saknas vid bäckravinen (s. 82) bör ersättas med en ny i samma modell som de tre som finns på plats idag. Den bro som utgör gränsen mellan trädgård och park har en grind som hejdar besökare från att träda in i den privata trädgården. Att alla broar fanns på plats skulle innebära att det samband som tidigare fanns mellan huvudbyggnad och lusthus återknyts.

– området bör gallas så att den karaktär, som Rudolf Abelin troligtvis skapade, där området är en övergång mellan den öppna trädgården och den lummiga parken återskapas (fig. 27).

– genom åren har flera av de större träd och exotiska buskar som fanns i området försvunnit, om viljan finns hade det varit en stor fördel för området om det på nytt fick en större bredd av arter.

Åtgärder för att bevara parken mot Skogshyddans värden

– De träd som är av annan art än bok bör bevaras i första hand, detta område är det område där bok är som mest dominant. Speciellt värdefulla är en hängbok, en rödek, som står direkt vid entrén och en lind utmed gångvägen mot vattnet.

Figur 84 Staket som markerar parkens gräns mot Skogshyddan. (Foto: Hanna Gustafsson, april 2010)

– staketet borde bytas mot ett som på ett bättre sätt stämmer överens med parkens historia och karaktär och grindhålet bör göras smalare, det är inte acceptabelt att bilar parkeras inne i parken. Ett alternativ skulle kunna vara ett spjälstaket, vilket tidigare funnits vid parkens huvudentré.

Åtgärder för att bevara parken runt lusthusets värden

– bokallén är en allé med träd i olika åldrar och det fattas en del träd i allén (se rubrik Alléer) för att återställa den bör träd fyllas i där det fattas. Det går att se var de gamla träden stått. Ett sätt av göra detta på är att förbereda ett ungt bokträd i parken och sedan flytta detta

– platsen runt lusthuset hålls öppen genom att sly och buskar kontinuerligt efterhålls som en del av skötseln.

Figur 85 Hängask vid stranden, svårt angripen av sjukdom. (Foto: Hanna Gustafsson, oktober 2009)

För att tydliggöra skillnaden mellan öppet och slutet i parken

- gräsytan bör gallras från träd så att det blir en öppen yta, de träd som växer på ängen är inte av särskilt hög ålder och eftersom detta är den yta i parken som ska vara öppen bör några träd i detta område tas ner, några träd kan få stå kvar då de har ett särskilt estetiskt värde.
- den öppna ytan bör skötas med slätter, för ett rikt fålskikt.
- buskar kan placera i skiftet mellan öppet och slutet, dels för att förstärka de olika karaktärerna med ett bryn men också för den biologiska mångfalden som då skulle öka. Det tidigare funnits hagtorn i parken och detta skulle kunna vara en art att återplantera.⁸¹

⁸¹ Gunnarsson, A. 1985

Figur 86 Den punkt varifrån man idag ser Kinnevik kommer ganska långt ner i sluttningen. Sikten skymms av relativt små björkar och lindar. (Foto: Hanna Gustafsson oktober 2009)

Åtgärder för att uppfylla strandens mål

– vid stranden står ett buskage bestående av två lindar och två hasselbuskar. Detta och framförallt hasseln skymmer sikten från huvudvägen ner mot Kinnevik. Lindarna är uppstammade och pryder sin plats medan hasselbuskarna mer skymmer sikten på grund av sina låga breda former (figur till vänster).

– för bättre sikt och kontakt med vattnet bör man ta ner det sly av al som står i vassen. För bättre sikt. Det går ett dagvattenutsläpp ut i vassruggen men detta går att leda om några tiotal meter österut.⁸² Då går det också att muddra vassen och återställa den gamla strandlinjen.

– den hängask som står vid stranden (fig.85) har drabbats av sjukdom, troligtvis askskottssjuka, och kommer att behöva ersättas. Mitt förslag är att ett träd med liknande habitus, tex. en tårpil

planteras här och att man sätter upp en skylt med information som förklarar att det stod en hängask tidigare och varför den är ersatt. En tårpil har även funnits i området tidigare.⁸³

Åtgärder för att uppfylla trädgårdens mål

– balansen i trädgården rubbas av tujorna. Trädgårdsanläggningen är i sin grund mycket symetrisk med en tydlig mittaxel som går genom huvudbyggnaden och förstärks av mittrundel på gårdsplanen och flyglarnas placering. Tujorna var från början, tillsammans med låga häckar och gångar en del av detta. (fig. 22) Idag är de förvuxna och tveksamma i sin funktion, särskilt då de inte verkar vara av samma växtmaterial som planterades från början, En av tujorna är död. Tujorna bör tas ner och ersättas med något som bättre hänger ihop med anläggningens proportioner.

– sikten mot vattnet bör hållas öppen (fig. 69). Detta var anledningen till att huvudbyggnaden placerades här, utblicken över Kinnevik.

⁸² Evalena Öman 100415

⁸³ Gunnarsson, A 1985

Diskussion

Metoddiskussion

Direkt när jag blivit introducerad för Villa Giacomina, jag hade besökt parken och läst in mig på ägarförhållandena gjorde jag en arkivsökning i nationella arkivdatabasen, NAD. De släkter vars arkiv jag sökte var Ekeblad, Piper och Mörner. Tyvärr var resultatet skalt.

Det jag hittade var ett arkiv tillhörande Gustaf Piper, som tillsammans med sin dotter Louise Piper är den enda ur släkten Piper som bott på Villa Giacomina. Det var en volym på Riksarkivet i Stockholm, som jag besökte. Det denna volym visade sig innehålla var dock endast kassaböcker där det jag hittade av värde var poster som utbetalningar för *dagsverke i trädgården*.

Jag besökte vidare i Stockholm Nordiska Museets arkiv, där Herrgårdsarkivet förvaras. Herrgårdsarkivet är den dokumentation som på 1930-talet gjordes av ett mycket stort antal herrgårdar i Sverige. Det som framförallt var av intresse i Villa Giacominas volym var fotografier från park och trädgård.

På Landsarkivet i Göteborg fann jag andrahandskällor i form av litteratur, bland annat en sammanställning från 1940-tal av Claes Julius Ekeblads inventarium av Stola, som också innehåller en del allmänna fakta om Villa Giacomina, dåvarande Jerneväg. I faktarummet på Västergötlands museum i Skara hittade jag inget nytt, inte heller i kommunens arkiv i Lidköping. I Göteborgs stadsmuseums arkiv hittade jag en inmätning från 1917, en plan över Villa Giacomina.

Dessa resor till olika arkiv, och den föregående jakten för att hitta rätt arkiv, har varit ett tidskrävande arbete. Detta skulle kunna beskrivas som ett lotteri, hittar man rätt kan det bli en verklig jackpot med tidigare ej analyserade förstahandskällor i form av till exempel planer och brev, men hittar man inget kan man ändå ha lagt ner en rejäl portion tid som inte ger synligt resultat. Det senare var vad som kom att bli min lott.

Förutom dessa genomgångar av olika arkiv har Västarvet bidragit med fotografier. Västarvet är den samlade databasen för museer i Västergötland. Man kan hitta föremål och, som jag gjorde, fotografier.

Muntliga källor har hjälpt till att förklara mycket av det som jag hittat som spår i anläggningen men själv inte förstått.

Inventeringen av parken gjordes under två dagar i oktober 2009 och under en dag i april 2010. Det som jag inventerade var olika karaktärer i parken. Villa Giacominas har idag områden av nästan uteslutande tät bokskog, dessa bedömde jag det mindre viktigt att inventera träd för träd och valde att istället fokusera på att lokalisera de exotiska träd som planterats in i parken. I kombination med att jag redovisar övrig vegetation i princip och i beskrivning i text. Fältskiktet fick jag välja att redovisa i som de vanligaste arterna för respektive område, då det finns ett stort antal mindre områden i parken och jag inte bedömde det för mitt arbete relevant att lägga den tid det skulle ta att redovisa dessa i detalj.

För att organisera och utvärdera Villa Giacominas värden har jag använt Axel Unnerbäcks *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Hans metod gick i stort sett av översätta till värdering av en kulturhistorisk park. Det som var bäst med att studera metoden var att den har en tydlig struktur och det på så sätt var det lättare för mig att se Villa Giacominas värden och hur jag skulle välja att prioritera dem i min målsättning.

Besökta arkiv:

Riksarkivet RA, Stockholm

Landsarkivet, Göteborg

Kommunarkivet, Lidköping

Vänermuseets arkiv, Lidköping

Nordiska museets arkiv, Stockholm

Framtidsdiskussion

Parkens historia är känd från anläggandet 1790. Då vet vi att Claes Julius Ekeblad valde att flytta ut till den natursköna platsen och leva i samklang med naturen. Det finns en karta från 1812 som visar på parkens olika delar. Men vad vet vi egentligen om parkens faktiska former? Idag är inte tillräckligt mycket känt om Villa Giacomina för att motivera en rekonstruktion. (se rubrik Begrepp vid bevarande av historiska parker och trädgårdar) Parken har utvecklats under drygt två sekler till vad den är idag. Vi vet dock en del om detaljer, om enstaka element i parken och dessa kan det vara eftersträvensvärt att framförallt behålla men kanske även återställa. Detta har även skett då lusthuset restaurerades 1983 och griparna och urnorna på huvudentrés grindstolpar återskapades.

Det som är den största skillnaden mellan parken när den grundlades och fram till relativt nyligen, historiskt sett, är att den är uppdelad i två delar. Trädgård och park. Dessa två måste dock få fortsätta att relatera till varandra och fungera som en enhet. Praktiskt skulle detta kunna betyda att man öppnar upp sikten från huvudvägen mot huvudbygganden. Idag separerar ett av de tätast bevuxna områdena rakt igenom parken och skiljer trädgård från park än mer.

Parkens nya roll som rekreationsområde öppet för allmänheten ställer nya krav på miljön. Funktioner som belysning och skräphantering har tillkommit och dessa ska samspela med den befintliga miljön.

Parkens karaktär idag är en lummig lund. Åtgärder som kantskärning, krattning, inplantering sker ej. Skulle man från kommunens sida vilja förfina parken skulle en god idé vara att

kantskära gångarna. Detta skulle medföra att hela parken känns mer planlagd och att man visar att detta är en speciell park.

För att parkens ska förstärkas som helhet är det viktigt att man som besökare förstår när man kommer in i Villa Giacomina. Det är först när man blir varse om ett område som en enhet som man kan börja hantera den så och ha förståelse för att de olika delarna är beroende av varandra. För att detta ska vara möjligt bör parkens entréer tydliggöras, det är bara huvudentrén som har varit på samma plats innan 1979, när parken blev allmän. Det andra entréerna kan inte utformas på samma pampiga sätt men de bör få en gemensam och genomtänkt design.

Tidigare var parken under ett intensivt bete av ett hundratal får, dessa hjälpte till att hålla undan uppträngande sly. Idag röjs parken från sly manuellt, detta är ett viktigt arbete för att den karaktär av lund som Villa Giacomina har ska bibehållas. Det är en av de viktigaste faktorerna för att Villa Giacomina ska vara en engelsk park, att det finns en öppenhet och att man lätt kan ta sig runt i parken.

Alléerna bör fyllas i där det fattas träd, detta gäller idag främst bokallén längs med huvudvägen från huvudentrén och in i parken. Detta för att den ska fortsätta att vara samma ståliga entré den är idag. Då alléns träd har en varierad ålder så är detta det bästa sättet. I andra fall med alléer där alla träd är jämnåriga och går ur tiden samtidigt kan man istället fundera på en komplett ersättning av samtliga träd. Detta skulle kunna vara fallet med lindallén om de träden skulle drabbas av något.

En annan viktig fråga i arbetet med historiskt värdefulla parker är växtmaterialet. Till Villa Giacomina finns det inga växtlistor eller förteckningar över vilka träd som vuxit i parken. Det innebär att det är svårt att återplantera.

Det som skulle vara intressant, nästa gång någon väljer att arbeta med Villa Giacomina, skulle vara att göra ytterligare undersökningar efter gamla gångar.

Evalena Öman och jag var ute i parken med stumpstickor i jakt på gångar men vi hade ingen lycka. Om man viste hur gångarna gick skulle förståelsen för parken och hur den gestaltats genast kunna bli så mycket större.

Figur 87 Evalena Öman på jakt efter gamla stigar. (Foto: Hanna Gustafsson, april 2010)

Slutord

Villa Giacomina, det exotiska namnet i Stenhammar, en liten ort strax norr om Lidköping. Som något som landat i dessa villaområden från en annan tid. Det är som att parken har hamnat lite vilse, är lite skamfilad av resan och ser sig om, vad är jag, för vem är jag och vad vill jag vara?

För mig presenterades Villa Giacomina som en engelsk park, som anlagts vid Vänerns strand med ideal från helt andra platser. En plats kanske ideal för en landskapspark, som samtidigt förde tankarna till Italien.

Parken håller hårt i sina hemligheter om det är arkiverat material men är på jakt efter, vilket jag ju var, samtidigt som det är extremt lätt att förstå varför den anlades på just denna plats och varför så skilda personligheter har trivts här. Det är en öppen plats, lätt att ta till sig.

Jag har kanske inte hittat allt som går att hitta i faktaväg om Villa Giacomina, jag har definitivt inte hittat så mycket som jag trodde att jag skulle hitta. Men jag har lärt mig mer om den gustavianska tiden och Lidköpings historia. Genom spridda litteraturstudier känner jag att jag har fått en helt annan helhetssyn på vad det innebar för svenska parker att de nya engelska idealen kom till Sverige under andra hälften av 1700-talet. Likaså har jag en utökad kunskap om varför dessa idéer alls föddes och varför de fick ett så stort genomslag i trädgårdskonsten.

Det jag fick höra när jag började arbeta med Villa Giacomina var att delar av parken skulle vara anlagd efter Carl Hårlemans plan för Stola. Själv ställer jag mig tveksam till detta, till ytterligare fakta redovisats. Hårlemans plan var en storslagen plan men i den gamla, reguljära stilen. När Claes Julius Ekeblad slog sig ner och anlade en helt ny park på 1790-tal tror jag, personligen, inte att han skulle välja att anlägga en park på det sättet Carl Hårleman föreslår för Stola säteri omkring 1750.

Det som har varit svårast med arbetet om Villa Giacominas historia har varit att sätta en punkt. Det jag upplevt är att inte hittat det jag sökt, vilket har lett till en vilja att leta vidare. Men någonstans måste man komma till ett avslut. Bestämma sig för att det inte är möjligt att fortsätta att leta längre. Det jag skulle rekommendera om någon vill arbeta vidare med Villa Giacomina är att man gör ett besök och tittar på den plan som finns över Lindholmen, på Kålland, i Lunds universitetsbibliotek. Den är utförd av Carls Christoffer Gjörwell och skulle kunna belysa delar av även Villa Giacominas park.

Så, det som framkommit om Villa Giacomina är hur parken, och framförallt trädgården förändrats genom tiderna. Hur den sett ut, sedan har det också framträtt en del personligheter kring de människor som varit med och påverkat parken men inte deras idéer just kring Villa Giacomina. Inga planer för framtida projekt, inga brev som beskriver visioner eller pågående arbeten. Men jag upplever att jag svarat på de frågor jag ställer i inledningen, med reservation för att det i de arkiv jag besökt funnits mindre material än jag hoppats på och att det som en

följd av detta är svårt att hitta oantastliga historiska bevis för vad som ska styra en restaurering av Villa Giacomina.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Arkiv

Göteborgs Stadsmuseums arkiv, Göteborg

GMA 2917:a Inmätning av Villa Giacomina 1917

Nordiska museets arkiv (NMA), Stockholm

Herrgårdsarkivet Villa Giacomina Fotografier och beskrivning av Villa Giacomina 1931

Muntliga källor

Bengt Andersson, uppvuxen på Liden, telefonsamtal 090608

Hasse Leibel, uppvuxen på Liden, telefonsamtal 100602

Kjell Lundquist, handledare, åtskilliga tillfällen samtal och via e-brev under 2009-2010

Kjell Magnusson, uppvuxen och boende i Östra flygeln på Villa Giacomina, samtal 091002

Evalena Öman, landskapsarkitekt och samordnare, Lidköpings kommun, vid åtskilliga tillfällen under 2009-2010

Gösta Nilsson, stadsträdgårdsmästare, Lidköpings kommun, samtal 100415

Tryckta källor och litteratur

Abelin, Rudolf 1915. *Herrgårdsträdgården*, Stockholm

Alén, J. 1951. *Lidköpings kommunala historia*. Lidköping

Andrén, Erik 1932. *Ett lusthus i ängen*, Stockholm

Burström, Mats 1996. *Historier kring en hög, Ur Mellan bronssköld och JAS-plan – glimtar av Lidköpingsbygdens historia*, Lidköping

Erdmann, Nils 1925. *Hemma och borta på 1700-talet*. Stockholm.

Erixon, Sigurd, Wallin, Sigurd 1932. *Västgötagårdar*. Stockholm.

Fischer, Ernst 1935. *Rörande Västergötlands kulturhistoria*, Lidköping

Fischer, Tore 1954. *Slott och herrgårdar kring Lidköping*, Lidköping

Flinck, M. 1994. *Tusen år i trädgården – från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*, Värnamo.

Friberg, Åsa 1998. *Stola Säteri* Examensarbete på landskapsarkitekturprogrammet

Grönwall, Eva 2000. *Park & trädgård i kulturarvsperspektiv* (redaktör) Holmberg, Ingrid s.58-84. Göteborg.

Gunnarsson, Anna 1985. *Villa Giacomina, Lidköping - Dokumentation av ett naturområde*. Kalmar.

Gullander, Bertil 1972. *Linné i Västergötland*, Stockholm.

Holmberg, Nils 1946. *Lidköpings historia till 1860*, Göteborg

Karlsson, William 1940. *Ett svenskt herremanshem på 1700-talet- Claes Julius Ekeblads inventarium över stola 1796*, Lund

Luthander, Lennart 1968. *Slott och herresäten i Sverige 2*, Malmö.

Olausson, Magnus 1993. *Den Engelska parken i Sverige under gustaviansk tid*. Stockholm.

Olausson, Magnus 2004. *Beskrifning öfver idéen och general-plan till en ängelsk lustpark, författad under åren 1811 och 1812*. Stockholm.

Segerstråle, Nils 1975. *Hamiltonska slott och gårdar i Sverige*. Vänersborg

Unnerström, Axel 2003. *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Stockholm

Waern, Kolbjörn 2000. Rudolf Abelin. Ur *Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra år*. s. 136-145 (red.) Andersson, Thorbjörn, Jonstoj, Tove, Lundquist, Kjell.

Westrin, Barbro 1986 *Stola säteri*, Nossebro

Westrin Barbro 1996. *Den stora gården, Ur Mellan bronssköld och JAS-plan – glimtar av Lidköpingsbygdens historia*, Lidköping

Bilaga 1: Ägarlängd för Villa Giacomina

Slutet av 1600-talet släkten Lillie

1700-talets början Hedvig Catharina Lillie g.m. Magnus Julius De La Gardie.

1741 genom gifte Claes Ekeblad d.y.⁸⁴

1771 genom arv, Claes Julius Ekeblad g.m. Brita Horn

1812 genom arv, Claes Julius Ekeblads syster Ebba Maria Ekeblad g.m. Johan Adam Hierta

1818 En änkefru Sandberg, oklara ägarförhållanden

1818 genom köp av greve Gustaf Piper, systerson till Claes Julius Ekeblad.

1857 genom arv Louise Hamilton, dotter till Gustaf Piper, g.m. John David Hamilton

1879 genom arv Louise Hamiltons systerdöttrar, systrarna Mörner.

1902 genom köp August Andersson

1904 genom köp KE Wennberg, Hedström, Skarstedt

1908 genom köp Erland von Hofsten

1918 Ekelund

1921 Hans Ekelund

1928 Gustaf Hollander

1928 Sten Rydberg

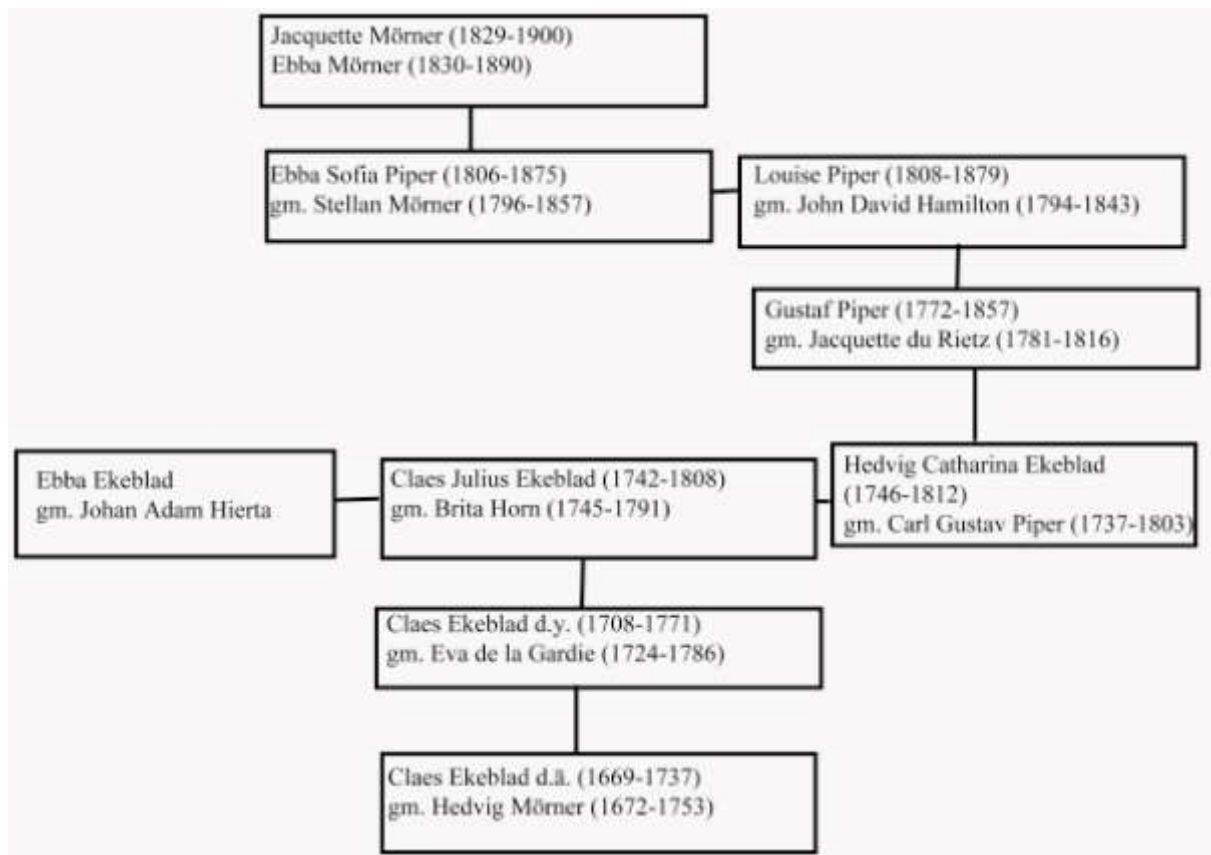
1930 genom köp Harald Evers⁸⁵

1940 genom köp Erik Danielsson g.m. Ester Danielsson

⁸⁴Då Claes Ekeblad d.y. gifter sig med Eva De La Gardie har hon med sig Mariedal (från släkten de la Gardie på sin fars sida) och Lindholmen och Jerneväg (från moderns släkt, Lillie)

⁸⁵ Nordiska Museets arkiv

Bilaga 2: Släktlängd för släkterna Ekeblad – Piper - Mörner

Bilaga 6: Florensdeklarationen

□ intill publicering/christian idström, teamword hb

1

FLORENS-DEKLARATIONEN

Internationell deklaration för bevarande och restaurering av
historiska trädgårdsanläggningar, parker och landskap.

Antagen av ICOMOS i december 1982

INLEDNING

ICOMOS-IFLA:s Internationella kommitté för historiska trädgårdar beslutade vid sitt sammanträde i Florens den 21 maj 1982, att utarbeta en deklaration angående bevarandet av historiska trädgårdar, uppkallad efter denna stad.

Föreliggande deklaration avfattades av kommittén, och antogs den 15 december 1982 av ICOMOS, som tillägg till dess Venedig-deklaration från 1965, beträffande bevarande och restaurering av historiska minnesmärken och områden av historiskt intresse.

DEFINITIONER OCH SYFTEN

Artikel 1.

En historisk trädgårdsanläggning är en arkitektonisk och hortikulturell komposition av allmänt historiskt eller konstnärligt intresse. Som sådan utgör den ett historiskt minnesmärke.

Artikel 2.

En historisk trädgårdsanläggning är en arkitektonisk komposition vars huvudsakliga beståndsdelar utgörs av levande växter. Därmed uppstår anläggningens uttryck i spänningsfältet mellan årstidernas växlingar, naturens gång, växtlighetens föränderlighet och förgänglighet, och den konstnärliga strävan efter att bevara anläggningen oförändrad.

Artikel 3.

Såsom historiska minnesmärken i Venedig-deklarationens anda, skall historiska trädgårdsanläggningar, parker och landskap också bevaras i enlighet därmed. Eftersom de är levande minnesmärken, fordras dock särskilda regler, vilket är syftet med föreliggande deklaration.

□ intill publicering/christian idström, teamword hb

2

Artikel 4.

Den arkitektoniska kompositionen hos en trädgårdsanläggning innefattar:

- Dess yta och topografi
- Dess vegetation; artsammansättning, färgskalor, planteringsavstånd och storlekar
- Dess strukturella element och utsmyckning
- Dess vatten; stilla eller rinnande, speglade himlen

Artikel 5.

Som bekräftelse på den intima relationen mellan natur och kultur, och som en plats för njutning, meditation eller vila, blir trädgården också till en idealiserad bild av världen, med en allomfattande innebörd; ett paradiset i ordets etymologiska bemärkelse; ändå tydligt vittnande om en kultur, en stil, en epok - ofta även om en skapande konstnärsvilja.

Artikel 6.

Begreppet historisk trädgårdsanläggning är tillämpligt på såväl små trädgårdar som på stora parker, formella såväl som 'landskapliga'.

Artikel 7.

Om en anläggning är knuten till en byggnad, utgör denna ett omistligt komplement till anläggningen. Anläggningen får heller inte skiljas eller avskärmas från sin omgivning, vare sig den är urban eller rural, artificiell eller naturlig.

Artikel 8.

En historisk plats är ett särskilt stycke landskap förbundet med en minnesvärd händelse; ett större historiskt skeende, en välkänd mytologi, ett berömt slag eller ett välkänt konstverk.

Artikel 9.

Åtgärder i syfte att bevara en historisk trädgårdsanläggning skall vidtas utifrån en tydlig beskrivning av, och uppfattning om dess värden. Flera slag av åtgärder kan bli aktuella; skötselåtgärder, bevarande och restaurering. I vissa fall kan även rekonstruktion bli aktuellt. Autenticiteten hos en anläggning beror lika mycket på utformningen av, och skalan hos de olika delarna, som på valet av växter och andra material, samt utsmyckning.

□ intill publicering/christian idström, teamword hb

3

SKÖTSELÅTGÄRDER, BEVARANDE, RESTAURERING, REKONSTRUKTION

Artikel 10.

Alla åtgärder i form av skötsel, bevarande, restaurering eller rekonstruktion av en historisk trädgårdsanläggning, eller del därav, måste utföras med beaktande av anläggningens samtliga ingående delar, annars kan helheten skadas.

SKÖTSELÅTGÄRDER OCH BEVARANDE

Artikel 11.

Kontinuerlig skötsel är av grundläggande betydelse. Eftersom de huvudsakliga beståndsdelarna i en anläggning utgörs av levande växter, så måste man om man vill bevara den oförändrad, kunna göra nyplantering av vuxna individer såväl omedelbart vid behov, som i enlighet med långsiktiga, avverknings- och återplanteringsplaner.

Artikel 12.

De arter av träd, buskar, och andra växter som skall ersättas regelbundet skall väljas i enlighet med den bästa kunskapen om odlingstraditionerna och ståndortsförhållandena på den aktuella platsen, liksom också med hänsyn till möjligheterna att identifiera och i anläggningen bevara ursprungligen använda arter.

Artikel 13.

Permanent såväl som flyttbara arkitektoniska, skulpturala element eller annan utsmyckning, som utgör en integrerad del av den historiska trädgårdsanläggningen får tas bort eller flyttas endast om det är nödvändigt för att konservera eller restaurera dem. Alla arbeten med sådana element skall utföras i enlighet med Venedig-deklarationen, med, i förekommande fall, angivande av datum för färdigställandet.

Artikel 14.

En historisk trädgårdsanläggning skall bevaras i sin naturliga omgivning. Alla förändringar i den fysiska miljön som kan riskera den ekologiska balansen i

området måste förhindras. Detta gäller också all slags infrastruktur, inom eller i närheten av anläggningen; dikesföretag, bevattningsanläggningar, vägar, parkeringsplatser, hägnader, tekniska anläggningar eller arrangemang för besökare, etc.

□ intill publicering/christian idström, teamword hb

4

RESTAURERING OCH REKONSTRUKTION

Artikel 15.

Inget restaureringsarbete, och framför allt ingen rekonstruktion, får påbörjas utan en föregående, noggrann utredning i syfte att säkerställa att sådana arbeten kan utföras med vetenskapliga metoder i allt från utgrävning till färdigställande.

Utredningen skall inkludera en sammanställning av all tillgänglig dokumentation om både den aktuella, och om liknande anläggningar. Innan något praktiskt arbete påbörjas skall en projektplan utarbetas som skall utvärderas och godkännas av kvalificerad expertis.

Artikel 16.

Restaurering av trädgårdsanläggningar skall göras med hänsyn till anläggningens historiska utveckling. Givet att tidigare ombyggnader, skador eller förfall inte har omöjliggjort detta, skall ingen period i anläggningens historia beaktas mer än någon annan. Efter övervägande kan delar av anläggningen restaureras med endast de tydligaste kvarvarande spåren eller med belagd historisk dokumentation som utgångspunkt. Så kan speciellt de delar av en anläggning som ligger närmast eventuella byggnader vinna på att restaureras i samma stil som de aktuella byggnadsverken, genom att man då får en tydligare relation mellan dem och hela anläggningens utformning.

Artikel 17.

Det går inte att återskapa en historisk trädgårdsanläggning om dokumentationen av den ursprungliga anläggningen är så bristfällig, och spåren på platsen är så svaga att man endast kan göra lösa antaganden om dess tidigare utformning och historia.

□ intill publicering/christian idström, teamword hb

5

ANVÄNDNING

Artikel 18.

Även om alla historiska trädgårdsanläggningar är skapade för att ses, användas, och vistas i, så måste tillträdet till dem begränsas så att de med hänsyn till sin storlek och känslighet inte slits ner, och så att deras kulturhistoriska budskap kan bevaras.

Artikel 19.

Den historiska trädgårdsanläggningens ändamål och karaktär är sammansatt; vanligen en stilla och fridfull plats tillägnad mellanmänskliga möten och umgänge med naturen, men också en plats där man ibland vill ge utrymme för stora festligheter med ett stort deltagarantal. Det är då viktigt att utforma villkoren för sådan användning med tanke på att förstärka trädgårdens estetik, så att den inte förvrids eller skadas.

Artikel 20.

I den historiska trädgårdsanläggningens natur ligger förvisso att den lämpar sig för stillsamma lekar, men det är också klokt att strax utanför eller invid denna,

anlägga ytor för bollspel och andra mer livliga aktiviteter. På så vis kan intresset för sådana aktiviteter tillgodoses samtidigt som upplevelsen av park och landskap inte riskerar att störas.

Artikel 21.

Alla skötsel-, bevarande, och restaureringsarbeten skall utföras vid den tidpunkt då det lämpar sig bäst med hänsyn till anläggningens behov och till buds stående resurser. Det allmänna intresset av tillträde till en anläggning skall alltid underordnas anläggningens krav på ett adekvat underhåll och bevarandet av platsens själ.

Artikel 22.

Om en historisk trädgårdsanläggning är muromgärdad får muren inte tas bort innan alla eventuella konsekvenser för anläggningens fortbestånd, klimat och karaktär har utretts och beaktats.

□ intill publicering/christian idström, teamword hb

6

LAGSTÖD OCH ADMINISTRATIVA FÖRESKRIFTER

Artikel 23.

Det ankommer på ansvariga myndigheter att efter konsultation av kvalificerad expertis vidta lämpliga åtgärder för att identifiera, beskriva och skydda historiska trädgårdsanläggningar. Bevarandet av historiska trädgårdsanläggningar skall säkerställas inom ramen för den fysiska planeringen genom föreskrifter i relevanta planinstrument på nationell, regional och lokal nivå. Det ankommer också på ansvariga myndigheter att efter konsultation av kvalificerad expertis vidta de finansiella åtgärder som behövs för att underlätta skötsel, bevarande och restaurering, samt även rekonstruktion, av historiska trädgårdsanläggningar.

Artikel 24.

De historiska trädgårdsanläggningarna är en del av vårt kulturarv som för sin överlevnad kräver kontinuerlig och intensiv skötsel av speciellt yrkesutbildad personal. Lämpliga åtgärder bör därför vidtas för att sörja för tillgången på sådan personal, exempelvis genom adekvat utbildning av historiker, arkitekter, landskapsarkitekter, trädgårdsmästare, botaniker och hortonomer. De historiska trädgårdsanläggningarnas behov av lämpligt växtmaterial för ny- och återplantering bör också beaktas genom att åtgärder vidtas till stöd för odling och regelbunden förökning av relevanta arter.

Artikel 25.

Intresset för de historiska trädgårdsanläggningarna bör stimuleras genom varje åtgärd som kan tänkas betona deras stora värde, samt öka kunskapen om, och uppskattningen av dem. Sådana åtgärder kan till exempel vara stöd till forskning och internationella utbyten, utgivning av publikationer riktade till en intresserad allmänhet, besöks- och mediala arrangemang som ökar förståelsen för vårt kulturarvs betydelse, samt uppskattningen av, och respekten för naturen. Anläggningar av yppersta klass och historisk betydelse skall föreslås upptas på Unesco:s världsarvslista (World Heritage List).

NOTA BENE

Ovanstående rekommendationer är tillämpliga på alla historiska trädgårdsanläggningar i hela världen.

Rekommendationer beträffande särskilda slag av trädgårdar, inklusive korta

beskrivningar av deras särart, kan senare komma att införlivas med denna deklARATION.

Översatt 2009-09-03 från
ICOMOS, HISTORIC GARDENS (The Florence Charter - 1982)
http://www.international.icomos.org/charters/gardens_e.htm
Christian Idström,
TEAMWORD HB

Bilaga 7: Landmärken i parken

